

MARCZIUS TIZENÖTÖDIKE

A magyar szabadság és demokrácia történeti és kulturális folyóirata

Alapítva 2010. október 11-én

2013/7-8 szám

Tartalom

Villám

- [A „próféták”](#)

Emlékezet

- [Kétezer-ötszáz éve történt](#)
- [Petőfi Sándor: Pest, szeptember 17. 1848.](#)
- [Czetz János: Bem erdélyi hadjárata 1848-49-ben VI. rész](#)
- [Ady Endre: Werbőczy és az ő népe](#)
- [Leszámolhatunk-e Hitlerrel? I. rész](#)
- [Vasáros András: 110 éve született George Orwell](#)
- [McLuhan, a hamis próféta](#)

Déliab

- [Gárdonyi Géza: A láthatatlan ember](#)
- [Gárdonyi Géza: A török Salamon](#)
- [Gárdonyi Géza: Török igazság](#)
- [Gárdonyi Géza: A zászló átmarad](#)
- [Ady Endre: Az új Gárdonyi](#)
- [Kosztolányi Dezső: Gárdonyi Géza](#)
- [Szerb Antal: Gárdonyi Géza](#)
- [Petőfi Sándor: Forradalom](#)
- [Ady Endre: Háborog a sír](#)
- [Weöres Sándor: Mi van a héj alatt?](#)
- [Weöres Sándor: A galagonya](#)
- [A pipa](#)
- [Ballai László: Bem apó Erdélyországban](#)
- [Dull Ernő: Mese a Kádár-korról](#)
- [Jean de La Fontaine: A felfuvalkodott béka](#)

Húrok

- [Ballai László: 90 éve született Melis György](#)
  - [Ballai László: Köteles dolog-e a „fehér mellény”?](#)
  - [Ballai László: A komolyzenei kormánybiztosság](#)
-

Villám

A „próféták”

„Norman Cohn vázolta fel a »próféták«, a millenarista vezetők társadalmi típusát. Ezek az emberek gyakran intellektuelek vagy félintellektuelek voltak. Általában karizmatikus vonzerő áradt belőlük, történelmi szereppel ruházták fel önmagukat, és egy csapat tanítványt vonzottak maguk köré. A »próféta« elsősorban azt az illúziót kínálta fel a követőinek, hogy egy nagyon fontos, Odafentről elrendelt küldetésben vesznek részt. És kialakult körülötte egy új csoport, amely kimeríthetetlen energiájú, brutális és könyörtelen emberekből állt, akiket megszállva tartottak saját lázálmaik, akik meg voltak győződve a tévedhetetlenségükről, amely jóval az emberiség fölé helyezte őket, és képzeletbeli küldetésükön kívül semmilyen más feladatot nem ismertek el. Hitlernek és tevékenységének megfelelt ez a modell.”

Bokor Miklós–Wiener Pál

Emlékezet

Kétezer-ötszáz éve történt

– részlet a *hérodotoszi novellákból* –

Azután Xerxész útra kelt, hogy Abüdoszba vonuljon, mert itt épült a hellészpontoszi híd, amely

összekötötte Ázsiát és Európát. Van a hellészpontoszi Kherszonészoszon Szésztosz és Madütoz városa között Abüdoszal szemben egy sziklás földnyelv, amely mélyen benyúlik a tengerbe; ezen a helyen feszítették keresztre az athéniak nem sok idővel Xerxész hadjárata után – amikor már Xanthipposz, Ariphrón fia volt az athéni vezér – azt a perzsa Artaüktészt, aki Szésztosz városának volt a helytartója, és aki asszonyokat gyalázott meg Elaiuszban, Próteusz szentélyében.

Erre a földnyelvre vertek két hidat a mesteremberek Abüdoszból kiindulva; az egyikhez a phoinikok fehér lenből, a másikhoz meg az egyiptomiak büblosznádból készült köteleket használtak. A híd hosszának megfelelő távolság Abüdosztól a földnyelvig hét sztadium. Már készen volt a híd, amikor egy hatalmas vihar szétszaggatta és tönkretette az egészet. Ahogy ezt meghallotta Xerxész, nagyon fölháborodott, és megparancsolta, hogy büntessék meg háromszáz korbácsütéssel a Hellészpontoszt és vessenek bilincseket a tenger mélyébe. Hallottam azt is, hogy ezenkívül még szégyenbélyegeket is süttetett a Hellészpontoszra. Azok, akik megkorbácsolták a tengert, a király parancsára ilyen barbár és istentelen szavakat szóltak hozzá: „Te keserű víz, a Nagykirály büntet így téged, mert gonosz voltál hozzá, bár ő semmi rosszat sem tett veled. Xerxész király mégis átkel majd rajtad, akár akarod, akár nem; de te megérdemelnéd, hogy senki se áldozzon neked többet, mert szennyes és keserűen sós vagy!”

A tengert így büntették meg Xerxész parancsára; azoknak meg, akik a hellészpontoszi hidat építették, levágták a fejét.

Petőfi Sándor: Pest, szeptember 17. 1848.

Hét hónap óta, a februáriusi francia forradalom óta szakadatlan hullámvészben, rengésben volt lelkem. Minden nap egy új remény, új feszült várakozás, új lelkesedés, új aggalom, új harag és minden a világon.

Ki hinné, hogy egyfolytában ennyit képes megbírni az emberi szív, kivált ilyen szív, mint az enyém, mely nagyító üveg módjára jót és rosszat óriási alakban tüntet vissza, mely a rengeteg visszhangjaként egy kiáltásra száz kiáltással felel!

Megbírta szívem e hét hónapos fölindulást, anélkül, hogy darabokra tört volna: de meg kell vallanom, hogy eltompult, elérzéktelemedett, elájult.

Most iszonyatosan rideg a lelki életem.

Az utósó napok eseményei nyomot nem hagyva pattantak vissza rólam, mint a golyó a márványszoborról, mint a mennykő a gránitszikláról.

A nemzetgyűlés levetette ama szép fényes harci öltözetet, melyet szeptember 11-kének estéjén vett föl, levetette mindjárt másnap, és helyette egy vénasszony szoknyájába bujt.

Hallottam, hogy Jelacsics berontott Magyarországra húszezer emberrel, és nem estem

kétségbe.

Hallottam, hogy Teleki Ádám tábornok oly csúfondáros hazaárulást követett el, melynek párját az összes világtörténetben kell keresni, és én nem tagadtam meg az istent.

Jelen voltam tennap este a nemzetgyűlésben, midőn fölolvasták a nádorhoz irt német levelét a királynak, melyben megtagadja ama föltételeket, miknek teljesítése mellett ajánlotta Batthyány a miniszterelnökség elvállalását; jelen voltam a fölolvadásán e levélnek, melyben király ökelme vagy akarom mondani őfelsége megdorgálja a nemzetgyűlést, hogy ezt meg azt *merészelte* tenni, melyben a magyar nemzet oly hallatlanul pofon veretik egy német izé által, és nem sírtam elkeseredésemben, nem fújtam orromból és szájamból tüzet dühömben, nem szégyelltem magamat, nem pirultam, hogy magyar vagyok; még csak azt sem kiáltottam, hogy éljen a köztársaság.

És még sok mást láttam és hallottam, s mindeneknek láttára és hallatára oly érzéketlen, oly nyugodt maradtam, mint a kétezer esztendő múmia.

S mostan én, ki hat hónappal ezelőtt ezt írtam, hogy „nincsen többé szeretett király”, s kit ezért a Kárpátoktól Adriáig elvetemült hazaárulónak kiabáltak magyar testvéreim, most én azt kérdezem: „hát van-e még szeretett király?” és nem kacagok.

Nem tudom, meddig tart lelkemnek ezen ájulása? de azt tudom, mire ütni fog a bosszú órája, melynek ütnie kell, akkorára visszanyerem elvesztett erőmet, rugalmasságomat, visszanyerem tízszeresre, százszorozva, és tényező leszek az ítéletnek ama véres napjain, midőn e nemzet elégtételt vesz megtiprott jogaiért, fölrúgott becsületeiért.

Mert végre is él az isten, aki nem engedheti, hogy egy nemzet mindörökké bántott és meggyalázott legyen, egy oly nemzet, mely talán könnyelmű, de nem vétkes, mely talán túlságosan lojális, de nem gyáva!

Nem, nem, és ezerszer nem! a magyar nemzet nem gyáva. Aki téged gyávasággal vádol, nemzetem, az nem olvasta a világtörténet legszebb, legfényesebb lapjait, melyeken kardod dicsősége ragyog. És kiért villogtattad századokon át habár nem mindig győzedelmes, de mindig hősi kardodat! ha te nem mártírkodtál volna, magyar nemzet, most a török félhold vetne kísértetes fényt az európai műveltség romjaira!

És pedig amely nemzet nem gyáva, annak nem lehet elvesznie, amely nemzet küzdött az emberiségért, annak nem szabad elvesznie!

Kicsiny tűz vagyok a haza éjében, de tűz vagyok; s csak egy szót olvashat a nemzet a sors könyvéből fényemnél, de ez az egy szó a remény!

Marczius Tizenötödike, 1848. szeptember 18.

Czetz János: Bem erdélyi hadjárata 1848-49-ben VI. rész

IV.

(Bem Marosvásárhelyre megy – Megérkezése január 18-án – A nagyenyedi, tordai, járai események Bem hadjárata alatt Beszterce ellen – Czetz vezénylő ezredes intézkedései – Az oláhok új rémjelenetei – Bem seregének állapota Marosvásárhelyt – A székelységre számítás)

Sok előléptetés és egy vagy másfél havi zsoldilleték kiszolgáltatása után Bem Riczkó ezredes a Sándor-gyalogság zászlóaljával és a Koburg-huszárok osztályával Besztercén és környékén visszahagyta és csapatainak többi részével Marosvásárhelyre ment, honnan a csekély császári őrség már Beszterce bevételének hírére elvonult, és ahol rá a székelyek szeretete és harcvágya az e népfajjal rokon enthusiasmmal várakozott. 1849. jan. 13-án ért oda, miután a megérkezése fölötti kétértelmű tudósítás mián is nagy ovációt kiváltva.

Mielőtt azonban hadjáratunk történetének most következő legérdekesebb részéhez hozzáfognánk, egynémely eseményről kell szólnunk, melyek részint a hadjárat módjára, részint az erdélyi mozgalmak jellegére sokkal fényesebb világot vetnek, hogysen azokat hallgatással mellőzhetnők.

Mint már említők, Tordán Czetz vezérőrnagy a 11. honvédszászlóaljjal, egy kiegészítetlen osztály Mátyás-huszárral, a Kresz-vértések egy osztályával Perczy vezetése alatt és négy ágyúval visszamaradt, hogy a környéket az oláh hordák támadásai ellen oltalmazza és Gyulafehérvárt figyelje. Az osztrákok Nagyenyedre, Tövisre és később a gyulafehérvári erősségbe visszamentek, (hol vezérük, a nemes Wardener tábornok gutaütésben meghalt) miután a támadás eszméjéről ez egész vonalon lemondottak. Eközben tétlenségük nem akadályozta meg a császáriakat, hogy a mócokat (oláh hegylakók) mindennemű eszközökkel, mint politikai fanatizmus, pénzadományok, rabolhatási szabadalmak s más ily eszközök által fölkelésre ingerelni, sőt éppen osztrák tiszteket adni melléjük vezetőkül, kik e pusztító hordákat szisztematikusan megszervezzék és vezessék. Mintegy 40–50.000 oláhból álló népfölkelő sereg, részben a gyulafehérvári erődből fegyverekkel és lőkészlettel jól ellátva, megszállotta az egész balázsfalvi területet a Maros hosszában egész Gyulafehérvárig, és az Alpokon túl egész a Torockón felüli vidékig, míg egy más népfölkelő csapat az egész torockói hegységet a bánffyhunyadi vonalig az Aranyos- és Hév- és Hideg Szamos völgyében elfoglalta. Fanatikus pópák fölzigatták a román kedélyeket, a magyarok ellen gyűlöletet és bosszút szónokolva. Könnyen felfogható, hogy ily viszonyok között a tordai gyenge helyőrség, melyet csak előre küldött előőrsök gyanánt tekinthettek, alig volt elégséges arra, hogy Torda városát és környékét legalább néhány órányi távolságban az oláhok megtámadásai ellen megvédhesse.

Nem lehet tehát, csodálni, hogy a tordai helyőrség nem volt elegendő arra, hogy Nagyenyedet a rá várakozó szomorú sorstól megmentse. E város ugyanis már az 1848-ik év novemberében

tanúja volt az oláhok barbarizmusának, kik a magyar őrség elvonulása után egynémely császári csapatokkal és a szász nemzetőrség egy igen erős tömegével oda bevonulva Erdély valamennyi itteni történelmi emlékeit szétrombolták, a könyvtárakat fölégették vagy kötetenként szétszaggatták és megsemmisítették, az ércmúzeumot, a pénzgyűjteményt kirabolták és elhurcolták magukkal, az egyetem épületét leégették, számos férfit és gyermeket meggyilkoltak, a nőket és leányokat megbecstelenítették és a város teljes szétrombolásában csak a császári csapatok akadályozták meg, kik ezt természetesen saját becsületük érdekében sem engedték végrehajtatni, habár az éppen előbb említett iszonyú tetteknek néma bámulói voltak.

Nagyenyed lakosai később nyomor és éhség által űzve és a császáriak által nagy szavakkal hirdetett védelemben bízva, visszatértek tűzhelyeikhez és folytonos aggodalom közt tengették életüket. De midőn a magyarok Tordán megjelentek, azt hitték Nagyenyed lakói, hogy most rájuk nézve is ütött a szabadulás órája, és mihelyt a császáriak Tordáról eltávoztak, azonnal oda siettek, hogy az ottani parancsnoknak a magyar fegyverek győzelmeihez szerencsét kívánjanak. Czetz vezérőrnagy azon biztosítással bocsátá el őket magától, hogy megvédelmezésükre minden lehető meg fog tenni, ami csak hatalmában állandó és a fővezér intézkedéseivel összhangzatba hozható. Neki azon komoly szándéka is volt, hogy magasabb parancs nélkül is Nagyenyed felé fog nyomulni és e célból irt a kolozsvári parancsnoknak is, rakja meg Tordát őrséggel, mert különben e város könnyen a Nagyenyed megmentése tervének eshetnék áldozatul. Azt is megígérte, hogy e lépés egész felelősségét magára fogja vállalni. De Tóth vezérőrnagy, úgyszintén Beöthy kormánybiztos nem akartak e terv kiviteléhez beleegyezésükkel hozzájárulni, mivel ez esetben, és tán nem minden ok nélkül, Kolozsvár sorsát féltették. Nagyenyed tehát magára volt hagyatva és elveszve. Prodan, oláh fölkelő vezér rablócsapatjai és néhány szakasz oláh határőrvidéki katonával a muzsnai táborból jan. 9-én Nagyenyed ellen fordult és a várost megadásra szólította föl. Ez megtörtént, azon egyetlen föltétel kikötése mellett, hogy a vezér semmi gyilkosságot és halálos csapást nem fog megengedni. Efelől esküvel biztosítván, a csekély számú enyedi nemzetőrség lerakta a fegyvert. De alig nyomult be Prodan a városba, midőn a rablás, fosztogatás és gyilkolás minden irgalom nélkül megkezdődött és Nagyenyed mind a négy sarkán égett. Csak kevés lakos menekülhetett meg futva az esküszegő oláhok és segítőik kardjai elől az erdőbe és érkezett meg három négy nappal később, elfagyott tagokkal, Tordára. Szívszaggató jelenet volt e szerencsétleneket, kiknek legnagyobb számát gyámoltalan nők képezék, kik kényelmes, jómódú élethez valának szokva, egy ingben, cipők nélkül, elfagyott lábujjakkal, férjeikért, gyermekeikért és testvéreikért jajgatva és kezeiket tördelve megérkezni látni! A nővérek nem ismerték meg fivéreiket, az anyák nem gyermekeiket, kiket néhány nappal később félholtan találtak meg az útfélen és a környékbéli erdőkben. Fájdalom és kétségbeesés töltött el minden nemesebb keblet. Csak az önfenntartási ösztön adta még a ki nem aludt élet jelét. De a legiszonyatos dolgok Nagyenyeden történtek. – Mintegy ötven viselő nő korosabbakkal együtt templomba menekült, e szent épületben keresve védelmet. A pap teljes díszben, a szentségtartóval kezében állt az utánok iramodó tigrisek elé, hogy könyörögjön e szegények életeért. Az iszonyatos Prodan azonban a lelkészt azonnal fölnégyeltette, a nőknak hasait föl vágatta, a még meg nem született gyermekeket nyársra vonatva megsüttette, és aztán a nőket részint lábaiknál fogva föl akasztatta, részint elevenen eltemettette. És mindez a 19-dik században, az osztrák seregeknek jóformán szemök láttára történt! Ily tények láttára, melyekhez hasonlók tán az ősidők regéiben vagy a spanyol inkvizíció naplóiban sem fordultak elő; ily rémjelenetek mellett, ki ne csatlakozott volna, mint művelt, keresztény ember, az úgynevezett lázadókhöz? (ti. a magyarokhoz – a szerk.)

Néhány nappal később ugyanily dolgok ismétlődtek máshelyütt is, hol valamennyi magyar lakos hasonló módon kivégeztetett és az ércbányák szétromboltattak. További 800 magyar lelte keserű halálát.

Ez idő alatt Bem az ország más részeiben szedte a hervadhatatlan babérokat és lerakta az alapját az ország leendő megszabadításának.

A csapatok, melyekkel Bem jan. 13-án Marosvásárhelyre bevonult, a következők voltak:

Gyalogság:

2. székelyzászlóalj	750 ember
4. honvéd "	900 "
Kemény zászlóalja	600 "
Bécsi légió	600 "
Szatmári önkéntesek	600 "
Összesen	3450 ember

Lovasság:

1 osztály Mátyás-huszár	240 ember.
1 század Vilmos-huszár	120 "
1 osztály székely-huszár	280 "
Összesen	640 ember

Tüzérség:

2 hatfontos üteg	12 ágyú
1 háromfontos üteg	6 "
Összesen	18 ágyú

Bem azt hitte, hogy a kiállott fádalmak által leolvadt seregét a székelyek segítségével kiegészítheti; de nem ismervén az ottani viszonyokat, elszámította magát. De erről a következő fejezetben.

V.

(Székelyföldi események a marosvásárhelyi ütközet óta – Háromszék hősiességének megvédelmzése három hónapon keresztül – Gábor Áron, az ágyúöntő – A tizenkettedik honvédzászlóalj)

Valamelyik megelőző fejezetünkben már megemlítők az agyagfalvi pusztán tartott székely nemzeti gyűlést; most már közleményünk teljessé tételéhez tartoznék közölni az azon gyűlésben hozott határozatokat is. A Berzenczei által 1848. év okt. 16-ára Agyagfalván összegyűjtött 60.000 székelyből álló nemzetgyűlés a következő határozatokat hozta:

- 1) Az összes néptömeg a fegyveresen megjelent székely katonaság és azok tisztjeivel együtt ünnepélyesen letette az esküt a magyar alkotmányra.
- 2) Az összes székely népség alakuljon át nemzeti honvédséggé, melynek ideiglenes vezetésére – mivel az eddigi katonai szervezés a magyar minisztérium újabb intézkedéséig egy főparancsnoknak van fönntartva – báró Vay Miklós kormánybiztos fölvi gyzata mellett a székely székekben működő többi biztos, és Sombory Sándor székely-husár ezredes kapjon megbízást.
- 3) Báró Vay Miklós szólíttassék föl, hogy eszközölje ki, miszerint Erdélyből minden idegen katonaság kivitessék, az ország erősségeit pedig, nevezetesen Gyulafehérvárt elegendő székely helyőrség szállja meg.

Hogy mi következett erre, tudjuk; hogy Urban Szentivánnál megveretett, Szászrégen elfoglaltatott és kizsákmányoltatott. Marosvásárhelyt őrség lepte meg és elpusztította. A szerencsétlen marosvásárhelyi ütközet után a székelyek ereje hosszú időre meg vala törve, mert közöttük is kiütött az a szerencsétlen pártoskodás, mi az abszolutizmus zsoldosainak mindig könnyűvé teszi s majd úgyszólván biztosítja a győzelmet a szabadság bajnokai fölött. A székelyek haza mentek, megtagadták valamennyi katonai és polgári hatóságnak az engedelmességet és ki-ki kénye-kedve szerint cselekedett köztük. Így történt aztán, hogy pl. a szerencsétlen csíkszékiek Dorsaer ezredes s több ily csábító szavainak hitelt adva, nemcsak az új császárnak jogait ismerték el, hanem még azt is kijelentették, hogy ha ezek szándékaikat meg nem változtatják, még többi székely rokonaik ellen is harcra kelnek.

Udvarhelyszéket a pártoskodó Haydte keresztül kasul járva elpusztította, a népet lefegyverezte és állandó őrség által féken tartotta. Haydte itt még azt is megkísérlette, hogy a katonaköteles és szegényebb sorsú székely népséget a nemesség és a gazdagabb polgárság ellen a föld felosztásának biztosítása által föluszítsa, és sikerült is neki az udvarhely-székiek sorából többeket magához vonni, kik aztán az oláh fölkelőkkel egyesülten a nemesi udvarokat rabolni és fosztogatni kezdték. Igaz, hogy a legtöbb félrevezetett székelynél a személyes bosszúvágyhoz még régi elnyomott gyűlölet is járult. Miklósvár, Nagyajta és Bölön kirabolatott. De ez csak addig tartott, míg a székelyek be nem látták, hogy Haydte Köpec elfoglalása után nemcsak a nemesi udvarokat, hanem úgyszólván minden házat, csúrt és istállót, sőt még a szegény határszéliek gunyhóit is kezdé fosztogatni és gyújtogatni, miáltal százak és százak jutottak testvéreik közül koldusbotra. A káprázat elenyészett, s a székelyek a bosszú alkalmát lesve visszatértek falvaikba.

Maros- és Aranyosszékekben Gedeon tanyázott szász és oláh népfölkelőkkel és szomorú emléket hagyott itt maga után: mert a templomokat istállókká változtatni át, a magasb míveltségű, vagy egyáltalán tiszteltebb családokhoz az oláh gyilkosokat hétszámra beszállásolni, mindent, ami csak ezeknek megtetszett, elrabolni hagyni, ez nem azon mód volt, mellyel az ifjú császárnak híveket lehetett volna szerezni.

Tehát már csak a kis Háromszék maradt meghódítatlan 50–60.000-re menő lakosságával. De ezek nem csüggedtek el. Kézdivásárhelyen nagy népgyűlést tartottak, és Kézdivásárhely derék szorgalmas polgárai, a később ezredessé lett Gál Sándor, egy fiatal, vakmerő, sok észtehetséggel

és lángoló hazaszeretettel bíró tiszt, a rétyi protestáns lelkész és még több, ugyanily fajtájú demokrata, élethalál küzdelemre lelkesíték testvéreiket. Indítványuk ezerszeres éljenekkel fogadtatott és azonnal a kivitelhez fogtak, mert e praktikus katonák nem sokat beszéltek, de annál többet tettek. A szék összes népsége fegyvert ragadott, s akik ezt nem teheték, mint az aggok és a gyermekek, a laboratóriumokban dolgoztak, az élelmiszerekről stb. gondoskodtak, valamennyi nő és leány, a grófnőtől le a rongyszedőig fehérneműt mosott a katonák számára, koródákat rögtönöztek magánházakban, tépést készítettek és szolgáltak a betegeknek és sebesülteknek. Sokan közülök éppen férfiruhákba öltözködve részt vettek az ütközetekben és ott is ritka bátorságot tanúsítottak. Néha a nők lelkesedése oly magasra szállott, hogy egynémely nem csendes természetű asszony férjét vagy fiaurát egy fazék forró vízzel vagy nyárssal kergette vissza a táborba, ha ezek azt akár kényelem, akár hanyagság okán jónak látták elhagyni. E lelkesedésnek párját talán csak a spanyoloknak Napóleon elleni fölkelésénél találhatjuk, és ha egész Magyarországot ily lelkesedés árasztotta volna el, nem lett volna a szabadságharc vége sem oly szomorú kimenetelű.

Lelkesedésben nem volt hiány, lövő, vágó és szűrő eszköz volt elég, csak lőszerkészlet, gyutacs és mindenekfölött pedig ágyú nem. „Hja – mondogaták a székelyek –, ha ágyúink volnának, nem szorulnánk senki segítségére. Ágyuk nélkül hasztalan küzdünk és minden eredmény nélkül cipeltetjük magunkat a vágóhidra.” És a székely nép bátorsága csüggedni kezdett. Ekkor egy kézműves lépett elő a népből, ki előbb határőrvidéki tüzér volt, aztán később nyugalmaztatva a gyulafehérvári erődben ágyúkat kezelte és a tüzérségi gyakorlatot megtanulta, és ki többszöri mechanikus készülékeinek nem sikerülése miatt a nép gúny tárgyává lőn, s ez azt ígéri a népnek, hogy ő fog csinálni ágyúkat s egész vagyonát zálogba teszi a siker iránt, és könyörög, hogy csak anyagot adjanak neki ehhez. Vásárhelyi temploma tornyának harangját hozza hazafias áldozatul. Gábor Áron – ez e derék ember neve – azonnal műhelyt állít fel, egy pár segítséget fogad, elkészíti a famintázatot és egy hét alatt e forma után agyagkályhában megönti az első hatfontos ágyút. Az ágyút megpróbálják dupla töltéssel, és nem reped szét, mi több, Gábor Áron háromszor egymás után bele talál vele az ágyúlövésnyire kiállított célba.

A székely székek által összehordott ércszállítmányok a 1848. december havától 1849-évi áprilisig a *Közlöny* szerint a következők voltak: a marosi szék adott 93 harangot, 2 nagy mozsarat, 4 mázsa 43 font rezet, ezenkívül több érc, ólom, réz sat. apróságot, április havában pedig az ágyúk fölszerelésére 914 forint 6 krt. Udvarhelyszék szék 55 mázsa ágyú ércet (14 harangot) és tekintélyes pénzösszeget a fölszerelésére, 1848-ban kiállított 300 Kossuth-huszárt, 1849. február–márciusig 1000 újoncot, fölruházott 120 lovast és 300 gyalogost. Aranyosszék küldött 25 harangot (több mint 30 mázsa) rezet, ólmot és vasat. Háromszékből minden falu egy harangot; összesen 125 darabot (e falukban alig maradt egy-egy ólom, vagy cinedény) Csíkszék szintén 56 harangot. Ezenkívül minden helység küldött pénzt, számos lovakat, később pedig még az oláh és szász helységekből is érkeztek harangok.

Az öröm Háromszékben határtalan. Gazdag, szegény erejéhez mérve meghozza áldozatát, a nemes hölgyek lovakat vásárolnak és nézd, a székelyek 14 nap múlva először találkoznak a németekkel Földvárnál, kik nem győznek eléggé csodálkozni afölött, hogy honnan vehették a székelyek ágyúikat és azt hitték, hogy azokat Moldvában vették. A székely azonban megvárja az első lövést s midőn az talál, fölkiált: „Ez nagyobbat szól, mint a németé!” aztán vad bátorsággal rohan az ellen soraira.

Gábor Áron ezalatt pihenés nélkül önti az ágyukat, egész gyárat rendez be, hol a hegy képezetlen gyermekei a legnagyobb pontossággal készítik el a nekik kiszabott munkákat és egészen használható ütegeket készít és szerel föl. Van itt még esztergályos, nyerges, lakatos is és mindenki az eléje tett minta után dolgozik, egészen katonai fegyelem alatt. Egy ágyús üteg fogat nélkül 4000 frt pengőbe kerül.

Egy gyógyszerész vegytanilag analizál ez alatt néhány osztrák gyutacsot és csakhamar gyutacskészítő intézet terem a földből, melyben gyermekek és leánykák kezdetben 100 később 10.000 darab gyutacsot készítenek naponként. Lőporkészítésre is állítanak föl szakértők száraz lőpormalmot és a kovásznai kénből, a torjai salétromból és a Vásárhely környéki szénből annyi lőport állítanak elő, amennyi a pillanatnyi szükségletet fedezi.

Eleinte történik egynehány szerencsétlenség a rögtönzött gyárakban, de ez csak megacélozza a bátorságot és kitartást: s a gyártás mindegyre nagyobb méretekben halad, mert amit az ember akar, azt ki is viheti, a szabadság pedig könnyűvé tesz minden áldozatot.

Míg Kézdivásárhelyen a hadi készülődések folynak, addig a szék szélén szintén foly a haderő szervezése. Az egész erő, mintegy 10,000 ember legnagyobb részt fölkelő népség, dandárokba és zászlóaljakra osztatik, elfoglalja Háromszék határát a bodzási szorostól a Tátráng-patak hosszában Bodolán át, Fekete-Ügy hosszában Kökösön, Aldobolyon, Erősdön, Arapatakán, Hídvégen, Bölönön, Köpecen és Baróton át. A tartaléks csapatok Sepsiszentgyörgyön és Uzonban állnak.

A székelyek és a Heydte alatt álló osztrákok közt majdnem naponta történnek a Hídvég-baróti vonalon, aztán a székely és szász nemzetőrök közt a Földvár-prázsmári és tükrösi vonalon apró csatározások és ütközetek, hol majd ezek, majd meg amazok a győző fél. Így múlik el a november hónap. Decemberben a székelyek megunják a határőrzést, unni kezdik az örökös előőrsi és csatározási szolgálatot. Kényszerítik parancsnokukat, a székelygyalogsági ezredest, Dobayt, hogy lépjen át a határokon és törjön be a Szászföldre. A forró vágy: leckét adni a szászoknak, a bosszúszomj és a prédavágy ingerlő valami, a betörést tehát elhatározzák. Néhány nap alatt székelyek foglalják el Prázsmárt, Hermányt, Szentpétert, Botfalvát és több más szász helységet és Földvárnál Heydtét is fenyegetik, megrakodtak már zsákmánnyal, melyet szorgalmasan hazaszállítanak, és igen jól érzik magukat az ellenség földén. E siker fokozza bátorságukat és most már Brassót akarják hatalmukba keríteni. Soká vitatkoznak e fölött, de a vezér, ki jól tudja, hogy Gedeon tábornagy egy dandárral Brassó megerősítésére sietett, s hogy Brassó ezenfelül is nagyon erős, és hogy elfoglalása sok vérbe fogna kerülni, aki ezenkívül még a legszerencsésebb esetben is attól tartott, hogy a székelyek e gyűlölt szász fészekben garázdálkodásokat fognak véghez vinni, mihez járult továbbá még az is, hogy Heydte könnyen bekeríthette volna őket, mivel ez időközben Földvárt ismét elfoglalta, hajthatatlan volt s később volt letenni a parancsnokságot, mint a tervbe beleegyezni.

Brassó elfoglalása ilyenformán abbamaradt tehát és a székelyek a Szentpéter, Hermány és Prázsmár melletti egynehány szerencsétlen csata után ismét visszahúzódtak a Barcaság határain belülré.

Egy ily visszavonulási ütközet alkalmával történt, hogy egynehány szakasz a 12-ik honvédszászlóaljból, mely a Kossuth-huszárokkal együtt a székely hadsereg díszét és magvát képezte, a háborúk történetében majdnem hallatlan merénnyel követett el, melyet magam sem

hinnék, ha nem a zászlóalj őrnagyától, kit ritka becsületességű ember gyanánt ismerek, ha mondom, nem tőle hallottam volna. Az ütközet, úgy hiszem, Szentpéternél elveszett, a székely nemzetőrség és a fölkelők szerteszét futottak és csak 2 szakasz a 12. honvédszászlóaljból maradt zárt rendben hátra a visszavonulás fedezése végett. Ekkor egy svadron császári dragonyos rontott egyszerre elő és el kezdte vagdalni a hátráló gyalogságot, melynek nem volt ideje – de erre elég képzett sem volt –, hogy tömegekké alakuljon. A gyalogság tehát el kezd szaladni. De csakhamar belátja, hogy így okvetlenül el kellend vesznie. Ekkor a baloldaltól álló szakasz egynehány emberének azon gondolat villan meg agyában, nem jó volna-e lefeküdni a földre és a lovasságot maguk fölött, elnyargalni hagynia, miután a betanított ló tudvalevőleg nem tipor a földön fekvő emberre. Ez egész szakasz mint a villám lefekszik tehát a földre, a dragonyosok pedig átnyargalnak fölöttük a jobbról levő szaladó szakasz után. Alig röpülnek el a lovasok, fölemelkedik az egész szakasz és sortüzet ad hátulról, a szaladó század megáll és előlről felel sortűzzel. Mintegy 75 lovas és sok ló le hull s az üldözésnek vége. A székelyek pedig bántatlanul átmennek határaikon Aldobolyra.

A székelyek ez ismételt szerencsétlenségek után elvesztették minden reménységüket a dolog szerencsés kimenetele iránt, bátorságuk lankadni kezdett, a székelyezredek császári tisztjei erősen dolgoztak, Puchner hazug kiáltványai és a Szebenben nyomtatott hamis *Közlöny* azt jelentették nekik, hogy a magyar országgyűlés szétoszlott, Kossuth elfogatott és hogy a mozgalom többi vezetőit az egész világ, még saját földijeik is elhagyták; nem volt tehát rájuk nézve más hátra, mint lerakni a fegyvert. Gedeon tábornagy szigorú feltételeket tűzött eléjük, minden fegyvert, ágyút, lőkészletet, sőt még a honvédeket és székely-huszárokat is ki kelle szolgáltatniuk és a székelyeknek a császári seregekhez újoncokat adniuk. A parancsnokok aláírtak mindent, de a nép elég okos volt és nem hitt a cselnek, és bár átadta a használhatatlan fegyvereket és egy pár beszögezet ágyút, de a legjavát eldugta, a honvédeket és a Kossuth-huszárokat pedig úgy megvédelte, hogy csak keveseket ért azon szerencsétlenség, hogy a császáriak kezei közé kerültek. A mindkét részről fennforgó kimerültség természetes eredménye a fegyverszünet lőn, mert Gedeon Puchner segítségére volt kénytelen menni, a székelyeknek pedig szervezniök kellett magukat. Ezt meg is tették, miután a derék Gál Sándor ezredes vette kezébe a székely ügyek kezelését, becsületesen és serényen, és így várták január havában Bem működéseit és a csatlakozásra szólító fölhívását.

Meglátandjuk később, minő tekintélyes erőt gyűjtött e rövid idő alatt össze a Székelyföld.

Említendő még, hogy február és március havában az egész Székelyföldön nem volt egy harang sem, mely a híveket az isten házába szólította volna, mind felöntötték azokat ágyúknak. De nem is volt akkor szükség erre, az ágyúdörgés volt akkor a harangszó, mert akkor a vallás egy volt a haza megszabadításával!

Ady Endre: Werbőczy és az ő népe

Csönd legyen Hunniában, csitt: nem látjátok, hogy sír és imádkozik a populus Werbőczianus? Válogat a szentek között, nem tudja már, melyikben bízzék, halálra van ijedve. Most íme megtalálta legszentebb szentjét, Werbőczy Istvánt, hagyjátok imádkozni, mi is imádkozzunk vele. Tehát szálljon ég felé a Nápoly alatt nyögő olasz parasztok riadt imája: „A Vezúv haragszik, bömböl a föld, fekete az ég, forr a tenger, Szent Januárus, segíts.” Nagy baj van Nápolyban, mikor meghordozzák Szent Januárus szobrát, s nagy bajban van a feudális Magyarország, ha Werbőczyhez folyamodik. Szent Januárus segítségétől falvakat temetett el bátran a Vezúv. Érkeznek idők, hála istennek, amikor már a legfurfangosabb szentek se tehetnek csodát. Nagyszerű fátum, hogy a populus werbőczianus éppen most fog kimúlni, mert ki fog múlni, amikor Werbőczy lelke nem uralkodott soha diadalmasabban a magyar mocsár-vizek fölött.

Werbőczy, az ugoctai köz-úr, nagy ember volt, mi is bevalljuk, ha a nagyságot morális skrupulusok nélkül mérjük. Abból a melegágyból kelt, ahonnan a legszebb, legkülönösebb magyar palánták. Onnan, ahol az elkoldusodott magyar nemes már-már szinte belesüllyed a legmagyarabb semmibe, a paraszt népbe. Nagy törvénye van annak, hogy ugyanazon sorból jöttek szinte egyszerre Dózsa és Werbőczy.

Werbőczy azt a vért hozta magával, amely a magyar nemesek ázsiai őseiben zabolátlankodhatott. Kiraboltak azok mindenkit a besenyőkön kívül, akik ehhez náluk is jobban értettek. Szolgává süllyesztettek mindenkit, akit csak szolgává süllyeszthettek. Legelső sorban önfajuk drága, nagyszerű táplálóját, a legértékesebb és legboldogtalanabb parasztot, a magyart. A megkínzott, elnyomott paraszt impotenciája s a sors bosszúja az, hogy ez az ország kicsi, félszeg, lázár, elmaradt. A populus werbőczianus gondoskodott arról, hogy végső rothadásig együttmaradjon, s legfeljebb lézengő, külföldi rittereket vett a maga soraiba.

Az úri, halódó Magyarországnak méltó prófétája volt ő, Werbőczy István. Pártvezérnek, diplomatának, palatinusnak, bírónak, tudósnek és szónoknak egyformán magyar. Ha föl lehetne támasztani, át lehetne hozni a mi korszakunkba. Amitől az isten mentsen meg bennünket, mert esze, ravaszsága s faló kedve a mai kis werbőcziek összeadott eszénél, ravaszságánál és faló kedvénél is nagyobb volt. Züllöttebb volt akkor az ország még mai züllöttségénél is. Werbőczy alkalmas időben született, kegyetlen tudatossággal emelkedett. Becsapott mindenkit, s nem volt pör vagy kár, ami ne őt gazdagította volna. Tudott kegyes lenni mindenkire, akiből kihúzhatott valamit. Az első magyar politikus volt ő, ki krétával számította ki, hogy a nemzetieskedés, vagy mai szótárunk szerint, hazafiaskodás, kitűnő üzlet. Dehogy volt ő a köznemesség vezére az oligarchia ellen, mely oligarchiába olyan félelmes erővel harcolta föl magát. Neki elég volt egy szónoklatot kivágni a tanulatlan, korhely, már akkor is üres nótákon sírva vigadó falusi köznemesek fegyveres tábora előtt. Ez a tábor őt vezérének fogadta, s hogy anakronok legyünk, revolvért adott a kezébe, s Werbőczy megrevolverezte a királyt, a leendő királyt, a főnemességet, mindent. Úgy ítélte, mint bírót, ahogyan a fülemile-pör bíróját, ővele lehetett beszélni. Egyszerre volt hű embere Ulászlónak, Lajosnak, az utánunk vágyódó Habsburg-ösnek és Zápolyának. Neki mindenki eszköz volt más ellen önzsebe s új és új donációs levelek számára. Végül nem volt Magyarországnak vármegyéje, ahol neki falvai ne lettek volna. Az utána következő nagynevű hazafiaktól és hazaárulóktól a modern minisztériumi panamázókig mindenki az ő tanítványa. Még csak az sem új nacionalista ötlet, hogy az egri püspök adjon pénzt a hazafiaknak, mert neki van. Werbőczy éppen az egri püspököt pumpolta úgy meg, hogy a püspök ország-világ előtt jajgatott.

Azután minden mindegy volt neki túl a hatalmon, pénzen és birtokon. Ne legyen királyválasztói jog, jöjjön idegen dinasztia, söpörjön el mindent a török áradat. Becsapott mindenkit a jobbágyokon kívül, mert a jobbágyoknak nem is ígért semmit. Polgárság akkor még csak egy-két német városban volt, de ezeknek is kimutatta a foga fehérjét. Hanem a jobbágyok nyöghették századokig az ő kegyetlen ütéseit: a *Tripartitumot* – mely egyébként egy alacsonyrendű osztrák törvénykönyv mintájára készült –, s egész jogászai működése a jobbágyság örökös leigázására s az úri Magyarország végtelenítésére készült. A *populus werbőczianusnak* – kijavítjuk – nem is prófétája, de Messiása volt.

Sírhat, imádkozhat a *populus werbőczianus*, van miért. Werbőczy István még adathatott magának kétszer nemzeti ajándékot azokkal a jobbágyokkal, akiket igás állatokká tett. Az új jobbágyok fölemelték fejüket és kezüket. Pusztuljon a Werbőczy népe, a világ leghaszontalanabb, kitarzott osztálya. „A Vezúv haragszik, bömböl a föld, fekete az ég, forr a tenger, Szent Januárius, segíts.” A *populus werbőczianus* érzi a veszét, sír és imádkozik: Csönd legyen Hunniában, csitt.

1907

Leszámolhatunk-e Hitlerrel? I. rész

Hitlerrel nagyon nehéz foglalkozni. A jó érzésű emberben csupán egyetlen beszédének elolvasása is undort kelt, amely csak fokozódik, ha eredeti filmfeltételen látja és hallja szónokolni őt. Ha azonban megismerkedik a diktátor politikai ténykedésének és iparszerű tömeggyilkosságának részleteivel is, iszonyat lesz úrrá rajta és depresszió keríti hatalmába, amelynek során álmatlan vagy rémálmokkal terhelt éjszakákat kell végiggyötrődnie.

Hitlerrel mégis szükséges foglalkozni, mert vannak olyan emberek – és nincsenek is kevesen – akik máig is csodálattal tekintenek a „Vezérre”, akiben egy erős ország erős vezetőjét csodálják. Létezik továbbá egy a Hitler-szimpatizánsoknál jóval nagyobb számú laikus polgári közösség, amely nem ismerve a történelmet – és annak legsötétebb, nemzeti szocialista terminológiáit – könnyen rabja és követője lesz egy-egy „jól beszélő” populista politikusnak, aki – akárcsak Hitler – magát a „nemzet vezetőjének” titulálja, a „vér és a becsület” közösségét szavatolja, „erős államot” és „rendet” ígér a „romokban heverő országban”, valamint harcot hirdet a „gyarmatosítók” ellen és az őket kiszolgáló „liberálisok” ellen, akik az országot „belülről tették tönkre”.

Bokor Miklós és Wiener Pál a *Leszámolhatunk-e Hitlerrel?* című könyvében Hitlerrel, a beteg emberrel foglalkozik, és a pszichoanalízis eszközeivel igyekszik feltárni a kórképét, amely pszichotikus személyiségének és példátlanul destruktív nézetrendszerének kialakulásához vezetett.

A történelem számtalan példával szolgál a hatalom személyiségtorzító hatására. Az igazi államférfi tevékenysége mégis mindenekelőtt az országa építésére és fejlesztésére irányul. Csak a súlyosan beteg ember állítja a politikát pusztán narcisztikus vágyainak szolgálatába és használja a hatalmát arra, hogy elpusztítsa a saját országát, kultúráját, sőt népét, mint Hitler.

Bár egy kicsit banálisnak tűnik a korai kép az alkoholista, brutális apával és a kisfián majomszeretettel csüggő anyával, majd az Oidipusz-komplexussal terhelt narcisztikus személyiség kialakulásával, mert hát a nehéz gyermekkor millióknak jutott osztályrészül Németországban – és Ausztriában – a XIX. század utolsó évtizedében. Hanem az már igencsak elgondolkoztató és a fel nem dolgozott ifjúkori szorongáskészlet betekosodásáról tanúskodik, ha egy ember 37 éves korában úgy beszél, mint Hitler: „Isten kiáradó kegyelme kísér minket a harcunkban. Egyéb adományain túl megajándékozott a minket gyűlölő ellenséggel. És mi is gyűlöljük őket, szívünk minden erejével.” Majd hét évvel később, 1933-ban tevékenyen hozzá is lát gyűlölet hiszekegyének, a tagadás vallásának gyakorlati megvalósításához, nevezetesen egy egész nép kiirtásához. A zsidókkal való leszámolás persze csak a kezdeti terv volt, mert például a „német élettér kiterjesztése” egyben a szláv nemzetek végét is jelentette volna.

Talán nem független a családi háttértől, de mindenképpen figyelemre méltó, hogy a kis Hitler nem tűrte az iskolai fegyelmet, sőt, két évig iskolakerülő lett, majd művészi ambíciókat fedezett fel magában és festeni kezdett. A művészet a szabadság és a csodák világa, még akkor is, ha nem sikeres az ember. És ekkor megdöbbenő fordulat következett: „A céltalan fiatalember [...] a fronton felfedezte és megtanulta szeretni a katonai fegyelmet, a bajtársiasságot, a veszélyt, bár soha nem volt az első vonalban. Végre jól és otthonosan érezte magát. [...] Lehet, hogy Hitler a fronton ébredt rá a tömeg fontosságára és erejére, amikor bevetés közben megfigyelhette sok ezernyi bajtársát. A magányos individuum az ellenséggel szemben mit sem ér. Hitler talán úgy érezte, semmi sem állhat ellen a rohamra induló katonák tömegének. Valószínűleg az sem írta felül első benyomásait, hogy a lövészárk-háború valósága ellentmondott ennek az elképzelésnek.”

Mindenkit végtelenül lesújt, ha a hazája vereséget szenved a háborúban. A hazát váltott Hitler, a beteg ember azonban olyan pszichotikus traumaként élte át ezt az eseményt, hogy átmenetileg megvakult (csakúgy mint példaképe, az újpogány Gido von List, aki a „misztikus faj”-ról fantáziált). Ennek az epizódnak kulcsfontosságú jelentőséget tulajdonít a *Meinf Kampf*ban. Hát persze. Minden vallásalapítóhoz kötődik effajta misztikus tapasztalat. Hitler azt állította, hogy 1918-ban a pasewalki kórházban látomásai voltak és túlvilági üzenetet kapott, amely arra szólította fel, hogy szabadítsa fel Németországot és állítsa vissza egykori nagyságát. Bárkinek lehetnek effajta álmai, de ez a „túlvilági üzenet” Hitler, a beteg ember gondolatvilágában fixációs ponttá merevedett.

„Ám bekövetkezhet az is, hogy a misztikus befekteti archaikus érzelmeit a szülők óriásira felnagyított képébe, amelyen kiszámíthatatlanul agresszívnek és mindentudónak látszanak, és nihilista megalománissá alakítja át önmagát. Úgy gondoljuk, Hitlerrel is ez történt a kórházban. [...] C. G. Jung szerint az ilyen típusú misztikus epizódoknak fontos szerepe van a személyiségfejlődésben. [...] Hitler egy ilyen kivételes pillanatot élt át a kórházban. Egy hang közölte vele, hogy ő fogja megmenteni Németországot.”

Hitler csak harminc éves kora után hált először nővel. Félénk, magába zárkózó természet volt, aki az alkalmi kapcsolatokról a szifilisszel kapcsolatos fóbiája miatt tartózkodott. Hitler sok

oldalon át taglalta a *Meinf Kampf*ban a higiéniai problémákat, főleg a szifilisz elleni küzdelem szükségességét, mivel – mint írja – „tudnivaló, hogy ennek a problémának a megoldásától függ minden, a jövő vagy a pusztulás”. Hitler korai hipochondriája és nem tudatos paranoiás személyiségrogzítása betegségének előrehaladtával én struktúrájának paranoiás deliráns újrászerveződéséhez vezetett. Fertőzéselméletét így „fejlesztette” tovább a *Meinf Kampf*ban: „... azok, akik ezt a betegséget (a marxizmust – a szerk.) okozták, amely megfertőzte a népeket, igazi démonok voltak: hiszen emberi agy soha, csak egy szörnyeteg agya képes kieszelni olyan szervezetet, amely működésével a civilizáció végső összeomlását és a világ sivataggá válását idézi elő.” Hitler agyszüleménye szerint a következőről van szó: „A vér és faj elleni vétség e világ eredeti bűne, és az e bűnnek adózó emberiség végét jelenti.”

„Hitlernek tehát pszichotikus személyiségstruktúrája volt – szögezi le Bokor Miklós és Wiener Pál –, de patológikus potenciálja nem alakult át kifejezett betegséggé, mindenesetre Németországban nem tekintették betegnek a szó pszichiátriai értelmében.” Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a német orvosok ahelyett, hogy a megfelelő zártintézetben részesítették volna a súlyosan beteg embert, visszaengedték a társadalomba, ahol minden kontrolltól megszabadulva közveszélyes bűnözővé válhatott, Nemzeti Szocialista Párt néven létrehozhatta a bűnszövetkezetét, amelynek élén hatalomra jutva – a történelemben még soha nem látott – gátlástalan módon élte ki perverz és szadista hajlamait.

„Pszichikai működésében nem a mentalizáció állt az előtérben – írja Bokor és Wiener. – A rajz és a beszéd voltak a kedvenc elaborációs eszközei. Egyik tábornoka így emlékszik erre: »Voltam olyan gyűlésen, ahol Hitler még nem hozta meg a döntését; kezdetben óvatosan kitapogatta a talajt, egy hosszú beszéd során magát is meggyőzte, és a végén bejelentette visszavonhatatlan elhatározását.« Hitler beszéd közben gondolkozott. Lelki működése tehát a maga perverz és paranoiás sajátosságaival egy viselkedési és karakteriális pszichózisnak felel meg. Vagyis Hitler inkább beszélt és cselekedett, semmint gondolkodott. Soha semmit nem beszélt meg munkatársaival, nem tekintette őket egyenlő félnek. Tehát Hitlernél kimaradt az elaboráció egyik szakasza. Őt a »Gondviselés« irányította. Saját szavai szerint úgy követte annak utasításait, mint egy alvajáró, tehát minden átgondolás nélkül. Viselkedését lelki működésének stílusa és lappangó pszichózisa határozta meg, ami az I. világháború végén valóságos deliráló paranoiává fejlődött – ezt politikai tevékenysége szívta fel és egyensúlyozta ki.»

1932-ben Hitler egy sor nyugtalanító tünet – gyomorgörcs, idegfeszültség, izomremegés, verejtékezés – miatt kezdődő rákra gyanakodott. Továbbfejlődő hipochondriája miatt ekkor rászokott a vegetarianizmusra. Vagy nem csak emiatt? „A kisgyermek, akik nem esznek vörös húst, gyakran nem hajlandók rágni, vagyis a fogukat használni – mutat rá Bokor és Wiener. – Ezzel az agressziót utasítják vissza, amit a rágási aktus jelképez. Ezekben az esetekben sok tudatalatti agresszivitással rendelkeznek. Az emberevők emberi húst esznek. Ez az orális oidipuszi ambivalencia archaikus megismétlése. A vegetarianizmus többek között ennek a kannibál-ösztönnek a tagadása passzív igemódban (felfaladni), vagy aktív módban (felfalni). Hitler felfalta, lenyelte az európai országokat és a zsidókat. A továbbiakban látni fogjuk, hogy mindig hajlamos volt rejtegetni, tagadni, láthatatlanná tenni a bűneit, ha máshogy nem, projektív működés révén. A vegetarianizmus volt a szimbolikus visszautasítása, tagadása azoknak az agresszív vágyainak, amelyeket a valóságban kielégített. Mintha tagadni akarta volna, hogy létezik kapcsolat szadista-anális ösztönei kielégítése és gyilkos megvalósításuk között. A paranoiásoknál jelen van az ambivalencia, de ez még nem akadályozza meg őket a cselekvésben. A védekezés úgy van

megszervezve, hogy a gátlások a delírium szférájában megszűnjenek.”

Hitler zsákutcás személyiségfejlődése egyfajta torz művészkaraktert is kialakított. A korábban festőambíciókat dédelgető, közepes színvonalú pasztellképeket alkotó Hitler előtt – a kortársai beszámolóí szerint – semmi sem volt szent, mindent le akart rombolni és újjáteremteni.

„Hitler művész volt, igaz, csak középszerű, de mégiscsak művész. Thomas Mann is művésznek tartotta. Miután Hitler belépett a politika világába, többé nem ecsetekkel, hanem a valósággal dolgozott. Megvoltak a lelki adottságai, de szerencsére nem volt mindig meg a lehetősége, hogy a valóságban is létrehozza azt, amit minden művész megvalósíthat az alkotásaiban: egy átmodellálást. Patologikus autonómiája pszichotikus lelki struktúrájának tulajdonítható. Egy deliráló tevékenység olykor képes újjáteremteni a világot, amely a pszichotikus lelki világában összeomlott. [...] Hitler fő libidinális beruházási tárgya Európa volt, sőt az egész világ, amelyre úgy tekintett, mint művész az anyagára, a festékre, a márványra. Ő népekkel, földrajzzal, városokkal, országokkal dolgozott, ezeket alakította át, formálta újra. Fantazmatikusan mindenható volt. Ezért volt biztos benne, hogy villámháborúval legyőzheti Európa összes országát, ám a Szovjetunióval kudarcot vallott. Vajon Hitler hatására épült be a náci mentalitásába az az intoleranciába oltott mindenhatóság-érzés, amely a háború alatt megfigyelhető volt náluk, és amelynek az európai zsidóság elpusztítása volt a legfőbb kifejeződése?”

Hitler narcisztikus személyiség volt. Megalománia, siker- és hatalomvágy, a figyelemre és a csodálatra való igény, exhibicionizmus, a mások iránti közömbösség és az empátia hiánya jellemezte „olyannyira, hogy az ember eltűnődik, nem Hitlerből kiindulva írták-e le ezeket a kritériumokat?” Hitler esetleges kisebbségi komplexusáról nincsenek adatok, ám ha figyelembe vesszük, hogy a nemzeti szocialisták milyen fontosnak tartották ellenségeik, különösen a zsidók megalázását, abból arra lehet következtetni, hogy Hitler és bűntársai súlyos narcisztikus kielégületlenségben szenvedtek, amit áldozataik cinikus és szadista bántalmazásával igyekeztek kompenzálni. Hitler, a beteg ember számára narcizmusa azzal a haszonnal járt, hogy zárkózott, magányos, elszigetelt, fölösleges figurából karizmatikus vezetővé, „vezérré” változott.

Hitler magatartását már a kórházi látomása előtt is szélsőséges függetlenség jellemezte – amennyiben iskolakerülő volt, nem akart tisztviselői pályára, tehát az apja nyomdokaiba lépni és nem fogadott el semmiféle segítséget vagy korlátozást – de ekkor még tiszteletben tartotta a polgári konvenciókat, polgári napilapokat olvasott, operába járt és elítélte az antiszemitizmust. 1919-ben kezdődő politikai tevékenysége során azonban tudatosan lemondott a jogkövető magatartásról, nyilvános erőszakot alkalmazott, a leegyszerűsítő demagógia és a hazug propaganda eszközeihez folyamodott, hogy így keltse életre és tartsa fenn nemzeti szocialista tömegmozgalmát. Nem átalotta átvenni politikai ellenfeleinek a szociáldemokratáknak, sőt a kommunistáknak a módszereit. Ezzel kapcsolatban szívesen hangoztatta, hogy „belső cselekvési szabadsága” hatalmazta fel arra, hogy megszabaduljon a jogi, erkölcsi vagy humanitárius megfontolások „béklyóitól” és a legszélsőségesebb módszereket alkalmazza.

„Norman Cohn vázolta fel a »próféták«, a millenarista (Krisztus ezeréves eljövételét váró keresztény mozgalom – a szerk.) vezetői társadalmi típusát. Ezek az emberek gyakran intellektuelek vagy félintellektuelek voltak. Általában karizmatikus vonzerő áradt belőlük, történelmi szereppel ruházták fel önmagukat, és egy csapat tanítványt vonzottak maguk köré. A »próféta« elsősorban azt az illúziót kínálta fel a követőinek, hogy egy nagyon fontos, Odafentről

elrendelt küldetésben vesznek részt. És kialakult körülötte egy új csoport, amely kimeríthetetlen energiájú, brutális és könyörtelen emberekből állt, akiket megszállva tartottak saját lázálmaik, akik meg voltak győződve a tévedhetetlenségükről, amely jóval az emberiség fölé helyezte őket, és képzeletbeli küldetésükön kívül semmilyen más feladatot nem ismertek el. Hitlernek és tevékenységének megfelelt ez a modell.” (Bokor Miklós–Wiener Pál: Leszámolhatunk-e Hitlerrel? , L’Harmattan, Budapest, 2012)

Vasáros András: 110 éve született George Orwell

Amikor George Orwell 1949-ben megjelentette – a ma már világhírűvé vált – regényét, az *1984*-et, senki sem gondolta volna, hogy egyszer majd valóban lesz egy olyan „Nagy Testvér”, aki népét teljes körű megfigyeléssel ellenőrzi és manipulálja. Ma, több mint 60 évvel később, az amerikai titkosszolgálatok legújabb megfigyelési és lehallgatási botrányairól olvasva el kell ismernünk, hogy mindez – ha egy picit másképp is – de realitássá vált. Ma ugyanis nem egy mindenható média-monstrum ellenőrzi az állampolgárokat, hanem az emberek – vagy legalábbis különféle szervezetek – kontrollálják az embereket. Az internet világhálózat korában a Facebook, a Twitter, a Google és a Microsoft szolgáltatók – hogy csak a legnagyobbakat említsük – már rég átvették a *Big Brother* szerepét.

2001. szeptember 11-e óta az állami szervek egyre kiterjedtebb betekintési jogokat „szereznek” személyes életünk minden zezugába. Az államapparátus emberei minden mozdulatunkat figyelik utcai kamerák tízezrein keresztül, lehallgatják telefonjainkat, rögzítik internetes mozgásainkat és szokásainkat, archiválják blog-bejegyzéseinket, valamint olvassák elektronikus postánkat és SMS-einket – anélkül, hogy erre bírói felhatalmazást kaptak volna. A terrorizmus elleni harc természetesen az emberiség egyetemes érdeke, de ki, vagy inkább mi nyújt védelmet az ellen, hogy hihetetlenül nagy mennyiségű személyes adatainkat jogszerűtlenül felhasználják? És itt most nem a magyar miniszterelnök legújabb botrányos „köszönő levelezésére” kell gondolni elsősorban, hanem a számítástechnika egyetemes, íratlan törlésszabályára, hogy csak az az információ kerül fizikailag törlésre, ami egy másik adatállományban „jobb” minőségben már biztosan megvan. Minden más esetben csak egy „törölve” bejegyzés kerül az adatbázis megfelelő sorába, de ettől az információk még vígan élnek önálló életüket. És ne higgyük azt, hogy csupán a központi nyilvántartásokról van szó...

A különböző magáncégek jóval nagyobb volumenű adatot gyűjtöttek-gyűjtenek össze rólunk mit az állami szervek. Erről nincs igazán hiteles statisztika, de a szakemberek az állami adatbázisok állományának 3-400 szorosára becsülik a magáncégek által kezelt személyes adatokat tartalmazó információ-mennyiséget. Egy átlagos Google felhasználóról az amerikai cég tudja, hogy kivel kommunikál, kit ismer, miket keres az interneten, ismeri szexuális hajlamát, felekezeti hovatartozását, talán még filozófiai és politikai nézeteire is következtethet. Egy holland GSM

szolgáltató szoftver bemutatóján volt látható az a program, amely egy mobiltelefon pusztán mozgásából információval tud szolgálni a felhasználója személyiségéről és életviteléről. A bekapcsolva tartott telefon rögzített adó-celláról adó-cellára való ugrásait egy térképre vetítve, mellé helyezve a dátumot és időpontot, az a kép rajzolódott ki a telefon tulajdonosáról, hogy reggel elindul A-ból (valószínűleg a lakhelyéről), viszonylag gyorsan eljut X autópálya mentén B-be (valószínűleg gépkocsival jár a munkahelyére), dél környékén egy távolabbi C utcába megy (gyalog jár ebédelni, egy gyors internetes térkép szolgáltatói keresés eredményeként kiderült, hogy a cím egy vegetáriánus étteremé, tehát lehet, hogy az illető zöldpárti), 1-1,5 óra elteltével tér vissza munkahelyére B-be. Este az ismert útvonalon visszahajt A-ba. Majd minden második nap, mondjuk, hétfőn, szerdán és pénteken 2 órával a munkaidő befejezése előtt B-ből nem A-ba (tehát nem haza) tart, hanem lassabban, vasúti sínek mentén (tehát autóját a cégnél hagyva vonaton) D-be utazik (az internetes szolgáltató satellitképe szerint egy lakótelepre), ott 1-1,5 órát eltölt, majd vonattal visszaindul B-be, ahonnan a szokott időben és útvonalon A-ba megy (tehát átül az autójába és hazahajt). Ez egy tipikus légyottnak tűnik. Ha az illető politikus, egy ilyen anyag kiválóan alkalmas a karaktergyilkossághoz. Pedig lehet, hogy D-ben csak a barátjával sakkozik...

Az állami szervek egyre több országban léptetnek életbe olyan törvényeket, amelyek lehetővé teszik számukra bármilyen cég adatainak lekérését, a legtöbb esetben természetesen a titkosságra hivatkozva a bíróság megkerülésével (lásd pl. a *Patriot Act*-at, azaz a honvédelmi törvényt az USA-ban). Az állam ezeket az információkat azután saját adatállományaival összefésülve, minden erőlködés nélkül létre tudja hozni az „átlátszó” állampolgárt. Így áll össze ma a sok kisebb-nagyobb *Big Brother*-ből egy valódi, mondhatnánk orwelli monstrum. A „Nagy Testvér” célja pedig – a terrorizmusveszély csökkentése és a nemzetbiztonság fokozása mellett – legfőképpen az emberek ellenőrzése, manipulálása és irányítása a hatalom megtartása vagy megerősítése érdekében. Erről Orwell víziójában, az 1984-ben O'Brien, a Párt befolyásos tagja, titkos reformer és besúgó így vall a főhősnek, Winstonnak:

„Mi a múlt valamennyi oligarchiájától különbözünk abban, hogy tudjuk, mit csinálunk. A többi, még azok is, amelyek hasonlítanak hozzánk, mind gyáva és képmutató volt. A német náci és az orosz kommunisták nagyon megközelítettek minket módszereikben, de sohasem volt bátorságuk felismerni saját indítékaikat. Azt állították, sőt talán hitték is, hogy nem készakarva ragadták magukhoz a hatalmat, s akkor is csak meghatározott időre, s a következő sarkon már ott van valamiféle paradicsom, amelyben az emberek szabadok és egyenlők lesznek. Mi nem ilyenek vagyunk. Mi tudjuk, hogy soha senki sem ragadja magához a hatalmat azzal a szándékkal, hogy lemondjon róla. A hatalom nem eszköz; a hatalom cél. Nem azért csinál az ember diktatúrát, hogy megoltalmazzon egy forradalmat, hanem azért csinál forradalmat, hogy diktatúrát csinálhasson. Az üldözés célja az üldözés. A kínzás célja a kínzás. A hatalom célja a hatalom. Kezded érteni?”

George Orwell mindezt előre láthatta, hiszen igen nagy megfigyelési és lehallgatási szakemberré vált élete során: a brit királyi titkosszolgálat éveken keresztül megfigyelés alatt tartotta kommunista elvei miatt. A spanyol polgárháborúból – ahol Franco ellen küzdött – azért kellett elmenekülnie, mert a Moszkva-barát internacionalisták szabályos hajtóvadászatot indítottak

ellene. Bármilyen furcsa is, de ez mégjobban elmélyítette kommunista-szocialista öntudatát és megerősítette baloldali világszemléletét. A második világháború alatt a szövetségesek propaganda-gépezetének dolgozott a BBC-nél, de az ottani cenzúra annyira felháborította, hogy végül felmondott. Felmondott, annak ellenére, hogy életében először élhetett viszonylagos jólétben.

George Orwell egyénisége nagyon is ellentmondásos volt: baloldalisága mellett tulajdonképpen megvolt benne az az ősi angol patriotizmus is, egy jó adag konzervativizmussal keverve. Ez többek között abban jutott kifejezésre, hogy 1949-ben átadott az angol külügyminisztériumnak egy 38 fős listát, amelyre azon személyek neve került, akiket Orwell kommunista elkötelezettségük miatt méltatlannak tartott arra, hogy részt vegyenek az *Information Research Department* (Információkutató Osztály) munkájában. Ezt a különleges ügyosztályt 1948-ban azzal a céllal hozták létre, hogy megakadályozza a kommunisták „beszivárgását” az országba. Az már más lapra tartozik, hogy a listán feltüntetett Michael Redgrave-nek vagy Charlie Chaplinnek eszébe jutott-e egyáltalában, hogy hírszerző legyen... Arról nem is szólva, hogy az érintettek mindegyike nagy nyilvánosság előtt vállalta politikai nézeteit, tehát a lista semmi újdonságot nem tartalmazott.

Orwell 1945-ben megjelent *Állatfarmja* zseniális satíra a sztálini Szovjetunióról. A szerző vitriolba mártott tollal ábrázolja a szocializmus eszméit eláruló sztálinisták ügyködését. A gazda „minden állat egyenlő” jelszavának a disznók által kiforgatott változata a „minden állat egyenlő, de egyes állatok egyenlőbbek a többinél” világhírű lett.

Az *Állatfarm* rámutat a diktatúrák embertelenségére, leleplezi azt a kegyetlen gépezetet, amely a vezért leszámítva lassan mindenkit felőröl. E folyamatban nagy szerepet játszik a történelmi dokumentumok meghamisításának motívuma. Visszamenőlegesen megváltoznak, majd feledésbe merülnek az állatok hajdani tulajdonosának és ideológusának, az Őrnagynak eszméi, majd a Napóleon nevű nagy kan ragadja magához a hatalmat, aki – természetesen újabb és újabb ideológiai örve alatt – egyre zordabb diktatúrát kényszerít állattársaira. Ugyanakkor demagóg szövegek hirdetik lépten-nyomon: „itt minden az állatokért van!”. Ahogy múlik az idő, a gazdaság egyre súlyosabb helyzetbe kerül, és mind szükségesebb lesz segítséget kérni a környező emberi világtól. Az állatok képtelenek arra, hogy megvédjék érdekeiket és önmagukat, mert a disznók nagyon ügyesen manipulálták őket:

„... Végül pedig iszonyatos kutyaugatás és a fekete kakas harsány kukorékolása közben maga Napóleon is megjelent. Két lábon járt, fenségesen kiegyenesedve, és gőgös pillantásokat vetett mindenfelé, miközben körülugrálták a kutyái.

A csülkében ostort tartott.

Halálos csend lett. Az állatok megzavarodva, rémülten bújtak össze, miközben az udvaron körbemasírozó disznók hosszú sorát figyelték. Mintha tótágast állna a világ. Aztán eljött egy pillanat, amikor első megdöbbenésük elmúlt, és amikor mindennek ellenére – a kutyáktól való félelmük ellenére, és annak a hosszú éveken át kifejlődött szokásuknak az ellenére, hogy semmiért ne panaszkodjanak, semmit se bíráljanak, akármi történik – talán kitört volna belőlük néhány tiltakozó szó. De pontosan ebben a pillanatban, mintegy adott jelre, az összes birka félelmetes bégetésben tört ki:

– Négy láb jó, két láb jobb! Négy láb jó, két láb jobb! Négy láb jó, két láb jobb!

Öt percig megállás nélkül bégettek. Mire pedig a birkák elcsendesedtek, már nem maradt lehetőség a tiltakozásra, mert a disznók visszamasíroztak a tanyaházba.”

Orwell alighanem látnok is volt, hiszen a minta XXI. századi Európában is újra tud éledni, ráadásul demokratikus keretek között – elég hozzá egy parlamenti minősített többség. Keletre tekintve is bőven láthatunk állatfarmi állapotokat, elég, ha csak a volt szovjet birodalomból kivált országok többségére gondolunk.

George Orwellnek, akinek 1936-ban még arra sem volt pénze, hogy eljegyzési gyűrűt vegyen, korai halála miatt nem adatott meg az, hogy anyagilag révbe érjen e két méltán világhírűvé vált mű megalkotása után. Mi, az olvasók viszont tartozunk a Mesternek azzal, hogy megszívleljük kiáltó figyelmeztetését egy olyan világban, amelyben az *Állatfarm* és az *1984* megdöbbentően aktuális.

*

George Orwell angol író, kritikus és újságíró Eric Arthur Blair néven látta meg a napvilágot, az indiai Motihari városában, 1903. június 25-én. Apja, Richard Walmesley Blair az indiai ópium termesztésért felelős gyarmati tisztviselő volt, édesanyja Ida Mabel Blair (leánynevén Limouzin). Eric 1904-ben édesanyjával Angliába utazott. 1908-1916 között apácák által vezetett anglikán iskolába járt, majd a St.Cyprian bentlakásos iskola tanulója lett Eastbourne-ben. 1917-ben a tavaszi szemeszter alatt ösztöndíjasként a Wellington School, majd 1921-ig királyi ösztöndíjjal az Eton College hallgatója volt. 1922 januárjától júniusig a southwoldi előkészítő tanfolyamot látogatta, hogy felkészülhessen az India Hivatal vizsgáira. 1922-től 1927-ig az Indiai Birodalmi Rendőrség segédfelügyelője volt Burmában. 1927 őszén kilépett a szolgálatból és London Notting Hill kerületében, a Portobello Roadon él. 1928-1929-ben Párizs munkáskerületeiben lakott, és írással próbálkozott. Később mosogatóként a Crillon szállodában dolgozott. 1929 március 7-22-ig. tüdőbajjal kezelték a Cochin Kórházban. 1930-1931-ben southwoldi házából kiindulva Londonban és az angol vidéken csavargott. Ekkor írta meg *Down and Out in Paris and London* (Csavargóként Párizsban és Londonban) első változatát. Az *Adelphi* folyóiratban publikálta a *Spike* (Szegényház) és az *A hanging* (Akasztás) című írásait. 1931 őszén Kent grófságban komlószedőként dolgozott. 1932-1933 között a Middlesex-beli Hayesben a Hawthorns Iskolában tanított. 1932 tavaszán Leonard Moore lett irodalmi ügynöke.

1933-ban Victor Gollancz kiadta első könyvét, a *Csavargóként Párizsban és Londonban*. Ettől kezdve használta a George Orwell művésznevet. Újból tanítani kezdett, de fel kellett hagynia vele, mert tüdőbaja miatt kórházi kezelésre szorult. 10 hónapot töltött Southwoldban. *A Burmese Dayst* (Burmai Napok) októberben kiadták az Egyesült Államokban. 1934 októberétől 1936 januárjáig egy könyvesboltban dolgozott részmunkaidős segédként. Kiadták a *Clergyman's Daughtert* (A pap lánya). 1935 augusztusában találkozott Eileen O'Shaughnessyvel, aki kitüntetéssel végzett Oxfordban, angol szakon és akkoriban leíróügynökséget vezetett. 1936 januártól márciusig a yorkshire-i és a lancashire-i munkásosztály életkörülményeit és a

munkanéküliséget vizsgálta. Viktor Gollancz ajánlására júniusban megjelentették a *Keep the Aspidistra Flying*ot (Éljen a nyárspolgári élet!). Június 9-én feleségül vette Eileen O'Shaughnessyt. Júliusban az ILP (Független Munkáspárt) Nyári Iskolájába járt Letchworthbe. Decemberben Spanyolországba utazott, hogy a köztársaságiak oldalán részt vegyen a polgárháborúban. 1937-ben a *Partido Obrero Unificación Marxista* (Egyesült Marxista Munkáspárt) nevű munkásmilíciában tizedesi rangban harcolt az aragóniai fronton. Egy mesterlövész golyója megsebesítette a torkán, ezért a hátszögbe szállították, de a barcelonai harcokban ismét részt vett. Amikor azonban a szovjetek befolyása alatt álló spanyol kommunisták megkezdték a leszámolást a saját fegyvertársaikkal, a POUM tagjaival, kimenekült az országból. Márciusban kiadták a *The Road to Wigan Pier* (A wiganai móló) című könyvét, amely negyvenezer példányan kelt el.

1938 márciusában tüdővérzést kapott, és hat hónapig kezelték egy kenti szanatóriumban. Áprilisban kiadták az *Homage to Catalonia* (Hódolat Katalóniának) című könyvét. Júniusban belépett az *Independent Labour Party*ba (Független Munkáspárt). 1938 szeptemberétől 1939 márciusáig Marokkóban kúrálta magát. 1939 júniusában publikálták a *Coming Up for Air* (Légszomj) című kötetét. 1940-ben megjelent a *Inside the Whale* (A cethal gyomrában). Londonba költözött és a *Time and Tide* és a *Tribune* folyóiratokba írt. Belépett a polgárőrségbe. 1941 februárjában kiadták a *The lion and the Unicorn*-t (Az oroszlán és az egyszarvú). Augusztusban a BBC munkatársaként Indiába sugárzott adások műsorvezetője és adásvezetője lett. Kollégái között olyan kiválóságok voltak, mint T. S. Elliot és William Empson. Egyre több tekintélyes újságban publikált.

1944-ben februárjában befejezte az *Animal Farm*ot (Állatfarm), de a Szovjetunió és a Brit Birodalom között fennálló szövetség miatt egy kiadó sem vállalta a kiadását. Orwell és Eileen adoptált egy egyhónapos csecsemőt, akit Richard Horatio Blair-nek neveztek el. 1945-ben Orwell a *The Observer* haditudósítója volt Párizsban, majd Kölnben. Március 29-én műtéti érzéstelenítés közben meghalt a felesége Eileen. Június-július között az első háború utáni választási kampányról tudósított. 1945 augusztusában végre megjelenhetett az *Állatfarm*.

1946 februárjában kiadták a *Critical Essays*-t (Kritikai esszék). Fiával és egy ápolónővel a Belső-Hebridákon lévő Jura szigetre, egy Barnhill melletti elhagyott tanyára költözött. Dolgozni kezdett az 1984-en, noha betegsége egyre inkább elhatalmasodott rajta. Bal oldali tuberkolózisa miatt 1947 karácsony este a Glasgow melletti East Kilbride-i Hairmyres Kórházba szállították. 1948 júliusában visszatért Jura szigetére. Munkájában hátráltatta, hogy nem volt, aki gépeljen neki, saját magának kellett elkészítenie írásai tisztázatait is. Decemberben készült el az 1984 végső változatával. 1949 januárjában a Gloucestershire-ban fekvő Cranham szanatóriumban kezelte magát. Később tárgyalásokat folytatott az 1984 kiadásáról. A *Book-of-the-month Club* az Egyesült Államokban az *Újbeszél* függelék és a *Goldstein-értekezés* nélkül szerette volna kiadni a könyvet, de ezt Orwell visszautasította. A *Book-of-the-month* végül is jóváhagyta a teljes könyv kiadását. Júniusban a *Secker and Warburg* és New York-ban a *Harcourt Brace* adta ki az 1984-et. A könyv nagy siker lett és szakmai körökben is elismerték. Szeptemberben Orwell állapota újból súlyosbodott és a University College Kórházban kezelték. Október 13-án feleségül vette Sonia Brownellt, akivel svájci utazást terveztek, ha a kórházi kezelés véget ér. De nem ért véget. 1950. január 21-én George Orwell elhunyt. Végrendelete értelmében az anglikán egyház szertartása szerint temették el Berkshire-ben, a Sutton Courtney-beli Mindenszentek Templomában.

McLuhan, a hamis próféta

Marshall McLuhan kanadai professzor azzal a provokatív kijelentésével, amelyben „megjósolta” a Gutenberg-galaxis végét, alaposan megzavarta az írástudók világát és egyben kiváltotta annak máig tartó ellenreakcióját. E feletti örömeiben McLuhan negyven évvel ezelőtt összegyűjtötte és képeskönyv formájában közre is adta a „prófeciáit”. Gondolat-ömlényének *A médium az üzenet* (*The medium is the message*) címet adta, ám az egy nyomtatási hiba következtében A médium a masszázs (*The medium is the massage*) címen jelent meg. Mármost az angol *massage*, masszázs szót szétbontva a *mass age*, a tömeg-kor jelentéshez is eljutunk. Ezek az allúziók annyira elbűvölték a szerzőt, hogy munkáját az új címnek megfelelően átszabta. Képzeljük el Kantot, amint megigazgatja *A tiszta ész kritikáját* (*Kritik der reinen Vernunft*), mert az, mondjuk, *Az utazó ész kritikája* (*Kritik der reinen Vernunft*) címen jelent meg.

McLuhan nyárspolgároknak szánt agymasszázs a „Jó reggelt!” szöveggel kezdődik, amelyhez a képmellékleten egy tükörtojás sárgájába helyezett „PC processzor” felirat látható.

„Korunk médiuma vagy folyamata – az elektronikus technológia – átalakítja és átszervezi a társadalom kölcsönhatásainak mintázatait, illetve magánéletünk minden zezzugát” – kezdi „gondolatébresztőjét” McLuhan. Ebben az igaznak tűnő megállapításban máris vitatni lehet azt, hogy valóban teljes mértékben átalakulnak-e a társadalmi kölcsönhatások és a magánéletünk azért, mert felgyorsult az információáramlás? Ez viszont már teljesen hamis megállapítás: „Ebben az új korszakban érvénytelenné vált az észlelés régi rutinja, mivel az előző technológia, vagyis a mechanizáció által teremtett pszichés válaszokon és fogalmakon alapszik.” Ugyanis az ember lelki rutinja a legarchaikusabb mintákon alapul, még az őskorban kialakult és ez már az ipari forradalom korában is – amelyet McLuhan egyszerűen „mechanizációnak” nevez – számtalan egyéni és társadalmi konfliktushoz vezetett.

„Mindig rengeteg zavar és mérhetetlen csüggedtség támad a jelentős technológiai és kulturális átmenetek idején – folytatódik a gondolatmenet. – A mostani »Szorongások kora« nagyrészt annak köszönhető, hogy a ma feladatait a tegnapi eszközeivel és fogalmai alapján akarjuk elvégezni.” Ez bizony sommás korkritika. Lássuk hát a ma eszközeit! Nyilván erről lesz szó a továbbiakban. Nem. „Eljött a határok áthágásának, a régi kategóriák meghaladásának az ideje – szondázunk.” Majd a szerző tovább bonyolítja a problémát: „A médiatudományokat hallgató diákokat állandóan azzal vegzálják, hogy csak kerülgetik a forró kását, és a »lényeg« helyett meddő módon az eszközökre és a folyamatokra koncentrálnak. A »lényeg« drámai és gyors változásai azonban alaptalanná teszik ezeket a vádakot. Ha valaki a saját környezetét, a társadalmi drámát merev, változatlan nézőpontból szemléli, és unalmas, sablonos módon reagál az ismeretlenre, akkor a túlélés esélye zéró.” Tehát továbbra sem derült ki, melyek is a „korszerű eszközök”, de a „lényeg” sem.

Frappáns bevezetője után a szerző számba veszi az ént, a családot, a szomszédságot, az

iskolát, a munkát, a kormányt, a „többieket”, mint tulajdonképpen már nem létező entitásokat, hogy eljusson a megállapításhoz: „A média masszázis.” Majd hozzáteszi: „A társadalmi és kulturális változások megértéséhez elengedhetetlen, hogy tudjuk, miképpen működik a média, mint környezet.” Ha pontosítjuk a fordítást, „tudjuk, miképpen működnek a médiumok, mint környezet”, nyilvánvalóvá válik, hogy itt valami sántít. Az elektronikus médiumok ugyanis eszközök, amelyek megjelennek a környezetünkben és befolyással vannak ránk. De ha már jelen vannak a környezetünkben és rendelkezésünkre állnak a modern eszközök, akkor hogy értendő az, hogy „a ma feladatait a tegnap eszközeivel és fogalmai alapján akarjuk elvégezni.” Mutatis mutandis, nem éppen az okozza a problémát, hogy a modern eszközök keltette frusztrációt nem tudjuk kompenzálni a lelkünkbe és agyunkba bekódolt hagyományos tudásnak teret engedve? Végül is nem a televízió vagy a számítógép kapcsol be bennünket. Bármikor elvonulhatunk olyan területre, ahol nem érvényesül a médiumok hatása. Ugyanakkor már Seneca megírta, hogy hiába rejtőzködünk el a világ legeldugottabb zugába, ha oda is magunkkal visszük a problémáinkat...

„Minden médium az ember valamely – testi vagy szellemi – képességének kiterjesztése.” E gondolat magyát McLuhan Edward T. Halltól kölcsönözte anélkül, hogy említést tenne róla. Az eredeti elmélet szerint a televízió a szem, a rádió a fül, a járművek a láb, a telefon a beszéd kiterjesztése lenne, az evolúció tehát az emberi szervek fejlődéséről az emberi szervek kiterjeszhetőségére tevődött át. McLuhan e koncepciót elferdítve azt írja, hogy a kerék a láb, a ruházat a bőr, az elektronikus hálózat pedig a központi idegrendszer kiterjesztése. Ha az eddigiekből még nem derült volna ki, itt nyilvánvalóvá válik, hogy McLuhan „médiatudománya” nem a „lényeg” felfedezéséből, de még csak nem is annak újszerű bemutatásából, hanem egyszerűen a dolgok és fogalmak önmagukból való kiforgatásából áll, még arra sem ügyelve, hogy legalább a saját rendszerén belül megmaradjon a koherencia.

És még hátravan a nagy elmélet: „Az írás feltalálása előtt az emberiség akusztikus térben élt: határtalanul, irány és horizont nélkül, az elme sötétjében, az érzelmek világában, ősi ösztönöktől és rettegésektől vezérelve. Ennek az ingoványnak a társadalmi térképe a beszéd.

A lúdtoll véget vetett a beszédnek. Lerombolta a rejtélyt; építészetet és városokat adott, utakat és hadakat, bürokráciát – a civilizációs ciklus kezdeteinek alapmetaforájává vált. A lépés, amely a sötétségből az elme világosságába vezetett. A kéz, amely teleírta a pergament, várost épített.” Majd így zárja „tértörténetét” a szerző: „Miénk e vadonatúj, egyszerremindenütt világ. Az »idő« megszűnt, a »tér« elenyészett. Globális faluban élünk... egy szimultán happeningben. Visszatértünk az akusztikus térbe. Elkezdtük újraalkotni azokat a törzsi érzelmeket, amelyekből az alig pár évszázados írástudás elválasztott bennünket.” Az a kijelentés, hogy a tér „auditív”, vagy vizuális – túl azon, hogy nem igaz – ugyanabból a régi kategória alkalmazási kényszerből következik, amelyet McLuhan munkája elején elvetendőnek ítélt. A „törzsi érzelmek újraalkotásának” felemlegetése pedig Hitler bukása után néhány évtizeddel hátborzongató felelőtlenség.

„Az elektronikus kommunikáció szélesebb volt miatt tisztán vizuális eszközökkel többé már nem észlelhető a világ” – írja. Mit jelent ez? Semmit. De jól hangzik. „Elektronikussá alakított világunk arra sarkall bennünket, hogy kategorizáló szokásunkat mintázatfelismerő eljárásra cseréljük. Többé már képtelenség lesz sorrendben, tégláról-téglára lépésről-lépésre építkezni, hiszen az azonnali kommunikáció miatt aktív kölcsönhatásban áll egymással a környezet és a tapasztalat minden egyes tényezője.” Ez viszont azt jelenti, hogy hagyjunk fel a gondolkodással és

azonnali impulzusaink alapján cselekedjünk, mint az állatok.

Miért kellene feladnunk évezredes civilizációs és kulturális tapasztalatainkat, csak mert új technológiai eszközök jelentek meg? Az egyre korszerűsödő eszközök mindig is a társadalom és az egyén szolgálatába álltak. Nincs ez másképp a tömegkommunikációs hálózatok korában sem. És egy kommunikációs szakember nem hallott a redundanciáról? Az emberi agy feldolgozó kapacitása nem növekszik meg azáltal, hogy egyszerre több információval bombázzák, csupán több, számára felesleges adatot töröl, de ez nem érinti a gondolkodás – és főleg az értékalkotás – alapvető struktúráját. Hová vezetne az, ha az emberek állnának a technika szolgálatába? Orwell rémvilágába, az 1984-be. Erre buzdít bennünket egy tudós?

Képeskönyvének hátralévő részében tetszetős fotók, zagyva kijelentések – mint például, hogy valóságos polgárháború zajlik az elektronikus médiumok és a nyomtatott világ között, vagy hogy az elektronikus hálózat mitikus dimenzióval ajándékozza meg szokványos tevékenységeinket – és a hajuknál fogva előrángatott példák során át eljut – a Taoig. A Tao lenne a „ma feladata” vagy a „ma eszköze”, esetleg „a lényeg”? Igen, de ez egyben McLuhan „masszázsának” teljes cáfolata. Mert aki Lao-ce útjára kíván lépni, az ne kapcsoljon be semmit és ne figyeljen egyszerre ötven dologra, csupán saját magára és a helyes meditatív testtartásra.

A könyvet az 1960-as évek történelmét és stílusát felidéző képei miatt ajánljuk átlapozásra. (Marshall McLuhan–Quentin Fiore: Médiamasszázs, Typotex, 2012)

Délibáb

Gárdonyi Géza: A láthatatlan ember

– részletek –

Előszó, amely utószónak is olvasható

Kérdezzétek Konstantinápolyban: ki ismeri Zétát?

Mindenki azt mondja:

– Én is.

És némelyek hozzáteszik:

– Könyvtárosa ő a császárnak, és barátja a jeles Priszkosznak. Bölcs és becsületes ember. A szíve arany.

Hát én volnék az a Zéta. S bizony mondom: nem ismer engem senki. Igaz, hogy könyvtárosa vagyok a császárnak, és hogy Priszkosz szeret engem, de bölcs ember nem vagyok. A becsüLETEM SE FOLT NÉLKÜL VALÓ. És hát emberszeretetről szólhat-e az olyan, aki ölt?

Öltem. Embert öltem, nem is egyet: százat. Loptam is, csaltam is. Mindezt megírtam ebben a könyvemben, mintha gyónnék. A bölcsességemet is megítélhetik ebből, vagyis a bolondságomat, amelynél nagyobb ember még nem követett el ezen a világon.

Azután mondják meg majd ők is, hogy ismertek-e engem. Dehogyan ismertek! Az állatok ismerik egymást, az ember nem. Még Dzsidszia sem ismer engem, pedig feleségem és őrzőangyalom, s nyitva előtte fiókom és szívem egyaránt. De azért nem ismer. Az embernek csak az arca ismerhető, de az arca nem ő. Ő az arca mögött van. Láthatatlan.

Egy leány tanított erre engem.

*

XVI

Kora hajnalban indultunk. Alig pirkadt még. A sátorvárost a csordások és kondások kürtje riogtatta be. Kihúztuk a földből az utolsó sátorfákat is, és a szekerekre raktuk.

Az urak lóra ültek. Én is.

A szemem szinte odaszakadt a faházra.

A kamomilla-ablakokat sötétvörös kárpitok borították. Egy se lebbent félre.

De a rózsák itt volt a szívemen.

Vajon csakugyan ő adta-e? Száz gondolatomból felelt rá. Egy gondolatomból azt mondta: hátha véletlenül esett le? Hátha csak egy gyerek hajította ki vagy valamelyik cseléd?

De hátha mégis ő!

S hátratekingettem. Csak legalább távolból is látnám, hogy búcsút inthetnék a süveggel.

De a sátorok már eltakarják a faházakat. Bőgő tehének és rőfögő disznók futnak az útra mindenünnen. Ostor pattog, és kürt rivog. A nap már aranyvilágot lő az égre, s nappallá változik a világ.

Sohasem látom többé a házzá nagyított kalitkát s kirepülő fehér madárkáját. Soha, soha!...

XVII

Jó volna, ha a fejünkbe is lehetne zsilipet illeszteni. Hogy félre lehetne ereszteni a gondolatok patakját egypár hétre: ne forognának némely kerekek.

Az én kerekeim, lám, azon forogtak, hogy Szabad-Görög is rabszolga volt, s nyomorultabb rabszolga nálamnál. Nekem van nyolc aranyam, és még ezenfelül száz. Szabad-Görögnek nem volt egy rézásza se. Nálamnál vénebb volt, ügyetlenebb, tanulatlanabb. De elment a csatába, és harcolt. Fölszabadították: gazdagságra kapott, és hun nőt szerzett feleségül, hun nőt!...

Itt lett volna jó leereszteni a zsilipet!

Nem volt énelőttem íze az ételnek s álma az ágynak, mióta hazaútra keltünk. De hogyan forduljak vissza? Hogyan váljak meg a gazdámtól? Megmondhatom-e neki, hogy egy olyan leányhoz térek vissza, aki bizonyára Atilla egyik fiának van nevelve?

Arra gondoltam, hogy maradjon a száz aranyom Konstantinápolyban Priszkosz zacskójában: visszaszököm.

Arra gondoltam, hogy elveszem a száz aranyamat titkon a gazdám pénzéből. Ezt a gondolatot szinte rémülettel taszítottam el magamtól.

Aztán arra gondoltam, hogy leheveredek az útfélre, és elmaradok, visszatérek Rika királynéhez. Szolgálatot kérek tőle. Hiszen tudja, hogy szabad ember vagyok.

De hátha már elfelejtette azt a beszélgetést? S hátha el se fogad? Hiszen az utolsó napokban nem fogadott.

Hátha azt gondolja, hogy szökevény vagyok, s visszakísértet a gazdámhoz!

Éjjelenként, ha ébren voltam, néztem a holdvilágot, és könnyeztem. Ha aludtam, álmomban a csaták viharában forogtam, embereket öltem. Föltéptem a mellüket, és ittam a vérüket. Vagy engem öltek, s ők itták az én véremet. Nekem egyáltalán borzasztó gondolat volt a csata, ahol emberek embereket ölnek. Ha a tulajdon orrom vére folyt, az is irtóztatott. De az a gyönyörködtesítő kép, hogy olyan úr lehetek, mint Szabad-Görög!... És hát az a csata se lehet olyan veszedelmes, mint amilyennek a képzelet festi: nem páronként eresztik össze a harcosokat...

Már jól elhagytuk az Isztert, amelynek neve más nyelvekben Duna, mikor kiáltásokat hallok:

– Bizánciak!

Vigilászék jöttek. Eszlásszal s valami harminc szökevénnel. Utaztak visszafelé Atillához. A dél ideje még messze volt, hát csak rövid beszélgetésre állottunk meg. Az uraink elmondták, hogy Atilla mit válaszol a császárnak. Vigilász elmondta, hogy Atilla böszültsége micsoda ijedt zavart keltett a császári udvarban.

Aztán elváltunk: ő haladoz tovább északnak, mi haladozunk délnek.

Délben elő kellett vennem az írószereket. Útközben három karóba húzott embert láttunk – én csak messziről –, Priszkosz azt íratta fel velem meg más apróságokat. A nap heve már akkor nyári volt: az urak ebéd után lehevertek.

Erdőben pihentünk, és csak sátorvonás nélkül, egy tölgyfa hűvösén ebédeltünk. Én egy szomszédos fa árnyékán ültem. Előttem papiros és kalamáris. Az uramra néztem. Hanyatt fekve

aludt. A két karja a feje alatt. Három rabszolga legyezte őtet csendesen.

Tiszta papirost vettem ki a tékából, és ezt írtam reá:

Tisztelettel Csáth úrnak.

Uram, az úton egyre azon gondolkodok, milyen derék, szíves ember vagy te, és hogy viszonyoznom illenék a jószágodat. Adtál nekem egy gyönyörű paripát, amelyért engem a császár is irigyelhet. Hát én meg egy rabszolgát adok neked; akiért Atilla irigyelhet téged. Még fél esztendeje van leszolgálni való, legyen az a fél éve a tiéd.

Ez a rabszolga kincset ér. A memóriája olyan, mint a viasz. Száz különféle számot mondhat az elötte, utána mondja. Száz idegen nevet mondhat az elötte, megtartja a fejében. Tud görögül, latinul és hunul. Jártas a történelemben, filozófiában, geográfiában, grammatikában, retorikában és kalligráfiában. A neve Theofil, de én Zétának neveztem, s erre a névre szokott. Fogadd őt tőlem ajándéknak.

Tisztelőd:

Priszkosz rhetor

Az uram pecsétje ott volt a kis tábori íróasztalban. Bepecsételtem a levelet, és keblemre rejtettem.

Az urak aludtak jóízűen. A szolgák is szunyókáltak.

Írtam még egy levelet:

Priszkosz rhetornak, uramnak és atyámnak

Bármennyire szeretlek is, uram, el kell szakadnom tőled. Nem mondhatom meg, miért, de igen kérek: ne vádolj engem hálátlansággal. Mert könnyes szemmel gondolok én mindenkor a te jószágos jó szívedre, és áldom a nevedet.

Száz szolidust voltál kegyes nekem ajándékozni. Én ezt egy híján kivettem a tarsolyodból. Kérek, hogy ezért ne haragudjál. Az az egy a lónak az ára, amelyen eddig jártam, s amely nélkül nem mehetek el.

Isten veled! Éljen boldogul!

Holtig szerető alázatos szolgád:

Zéta

Ezt a levelet belezártam az íróasztalnak a fiókjába, s a fiók kulcsát a gazdám ünnepi tógájába rejtettem. Majd megtalálja otthon.

Nem volt szükséges elfancsalítanom az arcomat, mikor a szolgákhoz mentem, s azt mondtam nekik, hogy a pénzem elveszett.

– Bizonyosan akkor csúszott ki a zsebemből – mondtam nekik –, mikor itattunk. Csak azt tudnám, reggel-e vagy délben.

Láttam rajtuk, hogy örülnek a bajomnak. Irigyeim voltak mindig. Nem neheztelek rájuk.

– Mondjátok meg az uramnak – szoltam a lovamra ülve –, hogy ha estére nem térek vissza, ne aggódjék. Meghállok valahol, és holnap vagy holnapután utolérlek benneteket.

S elügettem.

Amint túl voltam az út elhajlásán, belevágtam a sarkantyúmat a lovam oldalába: – Ahogy csak bír!...

Vigilászékat két óra múlván utolértem. Azt mondtam Vigilásznak, hogy a gazdám valami fontos ügyben levéllel küld vissza, és kéreti, hogy engem tekintsen az úton szolgálójának, noha én már rabszolga nem vagyok.

Vigilász a fiával utazott, akit világlátni vett maga mellé. Vézna és tudatlan fiú; a gyermekkorát betegágyban töltötte; hebegő is, de becsületes, komoly legényke.

Vigilászt meglepte az odaérkezésem.

Jó darabig faggatott, hogy mi dolga az én uramnak Csáthtal. Azután, mikor látta, hogy nem tudom, tűnődve tért vissza a tiszthez, aki a szökevényeket kísérte.

Előre kerültem, s úgy járt a fejem hátra, mint a nyaktekercsé. Az arcom égett. A szívem remegett, mint a kocsonya. Ó, hogyisne: loptam, csaltam, gazságot követtem el! Soha nem hittem volna magamról, hogy ennyire elaljasodok!

XXIX

...

A cselédek... Itt meg kell állanom. Azok a cselédek mind rabok voltak, csak a csikós, gulyás, kanásznép között akadt egy-egy nyomorodott kezű vagy harcokra más okokon nem alkalmas hun, meg a két ajtónálló volt hun, az egyik a vastag derekú Uzura, a másik az óriástermetű, de gyermekhangú Ladán.

Én azokkal nemigen beszéltem, azután se, mikor már összeszoktak velem. Nekem az ember a betűismeretnél kezdődött. Aki nem olvasta Platót vagy legalábbis Vergiliust, az énelöttem állat volt.

Hát biz azok hírére se hallották Platónak s még kevésbé Vergiliusnak. Emberarcú állatok voltak. Gondolataik csak a napi dolgaikon forogtak meg egymás személye körül.

Megvettem őket. A gazdám is.

Csak az egy Emőke volt, akivel nem bírtam leszámolni.

Sokszor mondtam magamban:

„Ez is csak olyan állat, mint a többi, csupán hogy szép formában került elő a teremtés műhelyéből. De hát láttam már én szép formákat sokszor; sőt ha a márványba faragott nőben egyesül a női szépség mindenfélesége, akkor még szebbet is láttam.”

Sokszor eltűnődtem, hogy mi is van azon az arcon, amely engem így elbűvölt. Részekre

szedtem gondolatban: hát hús, bőr, bőr – semmi. Aki először tekint reá, nem marad rajta a tekintete. Hanem ha a szavát hallja, azt a különös zenés hangot, az már megfogja. Abban a pillanatban széppé válik az az arc s a női teremtés. S azontúl, ha hallgat is, szép marad, a szépségnek csodája marad. A szemöldöke olyan szép, olyan szokatlan szép vonalú, s hogy a szeme olyan tiszta tükrű, álmodozó. De hát mi a szemöldök is? Csak szőr, szőr... S mégis mintha nem is földi teremtés volna, hanem valami szebb világból ideszármazott. Aztán ha nem is jártas a tudományokban, lám, a galamb sem ismeri az ábécét, mégis kedves. Galambot ha fogunk, meg nem állhatjuk, hogy meg ne csókoljuk.

...

XXXVII

Másnap reggel Atila kürtöse, Kászon fölment a királyi palota tornya tetejére. Fölemelte a nagy elefántcsont kürtöt, s messze bűgő hangon fújta az indulót. S arra mintha ezernyi kürt ébredt volna meg: ég és föld kürtöknek a riogásától zajongott. Mind az indulót fújta. Sípos zenekarok szólaltak meg egyben; a város minden része felől hangzott a kürt- és a zenezajgás.

S mindenfelé nyüzsgött a hadba szálló nép. Minden kunyhó füstölt: sütötték nyárson az utolsó reggelit. Síró asszonyt bizony sokat láttam.

A mi sátorunk is ki volt már készítve napok óta az udvarra. Erős nagy négyszög bőrsátor, piros posztóval bélelt alkotmány. Az oldalain előrevonható bőrleplek sárgállottak. Azok alatt a szolgák hálnak majd: én, Karacs, Nagyfülű-Szabolcs, Ladó és Baczon.

A sátorban van a gazda függőágya, összehajtható asztal, ugyanolyan szerkezetű székek. A ládákban két öltözet acéllemezes ruha, öt rend különféle harci bőrköntös – téli, nyári, esőbe való, szárazba való. Az egyik víziló bőréből készült, virág alakokra lyuggatott. Volt aztán ott mindenféle fegyver, kondérok, szilkék, serpenyők s ötezer nyíl csupáncsak az úr számára. Az idő fagyos volt, a szénaszálak a kazlak körül deresek, de az ég tiszta.

– Jó jel – mondták –, igen jó jel, ha napfényben indulunk.

A kürtszóra befogták a lovakat. A gazdám felöltözött. Behívatott a palotába. Két kardot, lándzsát és íjat adott s egy disznóbőrből varrt harci köntöst. Finom drótszövettel volt bélelve az elején.

Megölelte és megcsókolta feleségét, leányát, apósát, a gyermekeit százszor is.

– Az ég tiszta – mondta ő is –, jó jel. Én ugyan nem jót álmodtam, de hát... bolondság minden álom.

Én is odamentem: kezet csókoltam az asszonynak s az öreg Barakonynak.

A szemem könnybe lábadt, mikor Emőkéhez fordultam. Szótlanul nyújtotta a kezét. Lehajoltam és megcsókoltam. S éreztem, hogy megszorítja a kezemet.

Csáth mégis nehezen búcsúzott.

– Az a fene álom. A hordóm abroncsa pattant el. Bolondság! Minden álom bolondság.

A küszöbön még egyszer visszafordult.

– A nagy szemű aranyláncomat – mondta az asszonynak – vagy valamelyes pénzt. Hátha... ki tudja?... Tíz arany elég.

Az asszony sírt.

– Jaj, minek fordultál vissza...

Én ott álltam a szoba közepén Emőke előtt. Magunkra maradtunk.

– Ha visszatérek – rebegetem halkán –, s olyan méltóságba jutok, mint Szabad-Görög, remélhetem-e..., hogy szívesen beszélsz velem?

Hallgatva nézett az arcomba. A szeme szomorú volt.

– Ha visszatérsz is – felelte aztán –, ígérni nem ígérhetek semmit, Zéta. Jó fiú vagy, de ebben az órában oly messze állsz tőlem..., és mindig és örökkön messze állsz tőlem... De ha nem térsz vissza..., ha nem térsz vissza...

– Meghalok érted, s nincs tovább.

– Lehet – mondta elgondolkodva, s hozzám lépett. – Megcsókolhatod az arcomat.

Talán nem lett volna szabad másképp érintenem, csak hogy az arcához hajoljak, s megérintsem az ajkammal. De nekem megmozdult a karom is: gyöngéden átöleltem őt. Az arca egy percig mellemen pihent. Hallani véltem a szíve dobogását. Öleltem, öleltem magamhoz. Ajkam odatapadt gyöngé, bársonyos virágarcához, míg ő lehunyt szemmel, némán állotta a csókomat.

Én nem tudtam neki egyebet mondani, csak ezt az egy szót:

– Nárcisz... nárcisz!

Mert olyan is volt ő, mint a nárciszvirág: csupa finomság, csupa fehérség, csupa poézis.

A szomszéd szobában megint hallatszottak Csáth izmos lépései. Szétváltunk. Emőke a haján igazított. A szeme nyugodt volt, mint a tengerszem.

Hát nem láthatatlan az ember?

Mikor lementünk, a pirosra festett sátoros szekér már kifordult az udvarból.

A cselédek ott álltak sorban a ház ajtajától a kapuig.

– Isten hozza vissza! – kiáltoztak Csáthnak.

Kezet csókoltak, vagy akinek a kezéből nem jutott, a köntösét vagy a kardját csókolta meg.

– Isten hozza vissza!

A kapuban Dzsidszia zokogott. Ő is kezet csókolt az úrnak. Aztán nekem meg hirtelen a nyakamba ugrott, és megcsókolt a kis szemtelen, összevissza vizezte a képemet a könnyeivel.

– Isten óvjon meg! Az ég angyalai védjenek!

No iszen, máskor majd meg is legyintettem volna; de akkor csak elnyeltem a bosszúságomat.
Siettem az úr után.

A nap már kétkopjányira állt az égen.

A városon kívül magas füstoszlop kanyargott a fellegek közé. A táltosok szent éneket üvöltve áldozták a fehér lovat.

Az öreg vak Káma a kezében véres kardot tartva állott a máglya előtt, majd Atilla felé terjesztette áldón a kezét, míg világtalan szeme az égre nyílt.

Ezernyi ezer kard csattant elő, s a fegyveres százezrek a kardot az égnek villantva kiáltották:

– Isten! Isten! Isten!

És megindultak napnyugat felé.

LIII

...

Némelyik ember öltözik bársonyba, selyembe, s rangja, méltósága minden más fölött hordozza, s mégis, mikor vele beszélünk, mindjárt érezzük, hogy őkegyelme csak emberi testben élő állat. Más ember meg öltözik kopott plundrába, jár feslett köntösben és félretaposott saruban, de ha megszólal, mindjárt érezzük, hogy állati testben élő angyal.

Némelyik ember akárhány iskolát jár is, akárhány könyvet olvas is, az értelme homályos. Tud szavakat, könyvcímeket, dátumokat, de ha a véleményét kérdezzük, elámulunk az ostobaságán. Másik ember, ha analfabéta is, világos értelmű, jó érzésű. Áldás azoknak, akik vele, mellette élnek.

Az én püspököm is ilyen kopott öreg angyal volt szegény. Marhaszörből készült fekete csuhában járt. Nyáron hajadonfőtt és mezítláb, télen süvegben és csizmában.

Szobájában nem volt egyéb ékesség, csak Jézus, Mária s Szent Pál képe. (Azok is rossz képek: Jézus meredt szemű, Mária kancsal, és Szent Pál csámpás. De szent embernek jó az ilyen is: a szeretete megjavítja a hibákat még a festett emberen is.) Az ágya gyékényes nyoszolya volt. A székek gyökérből valók. Ágybeli fehérneműje is csak úgy volt, hogy az asszonyok hordtak neki, mikor hallották, hogy már megint nincsen mit mosniuk. Inget nem viselt. Nem is ismerte. Az ing a hunok találmánya.

Az épületben sok szoba volt, de ő csak egyben lakott. A szomszéd szobát két koros kanonok lakta öt árva kisfiúval együtt. Valami öt szoba üresen állt – a városon átvándorló koldusok hálogattak benne.

Az öreg a koldusoknak adta mindenét. A templomi jövedelmeit is. Rongyos ruhájukat újjal cserélte meg, és gondozta őket jó tanáccsal, vigasztalással is.

Mikor a tél első hava leesett, az öreg összegyűjtötte a városi gyermekeket, és valamennyien tanítottunk. Én a legidősebbeket, s különösen azokat, akik papságra készültek. A latin nyelvet

tanítottam nekik, s a biblia volt a tankönyvem.

In principio creavit Deus coelum et terram. (Kezdetben teremtette az Isten az eget és a földet.) Ez volt az első lecke. Ajánlom a latin nyelv tanítóinak, hogy ebből a bibliai fejezetből induljanak meg a tanításban. Könnyű mondatok, és szép tartalmúak.

Esténkint, mikor már az árvák lefeküdtek, összegyűltünk az öreg szobájába, a nagy kandalló elé, s beszélgettünk.

Néha vendége is érkezett az öregnek: hol a városból, hol vidékről. Olyankor sütöttünk-főztünk erősen. Volt úgy, hogy a novíciusok is el voltak foglalva, s az öreg tisztogatta a répát, vagy vágta a fát, vagy forgatta a nyársat. Vacsora után én a szentek legendáit olvastam nekik, két viaszgyertya illatos világosságában, s utána zsoltárokat énekeltünk. Gád pap magányosan is egy-két szent éneket, valami csodásan szép bariton bőgedézéssel. Aztán, ha vendégünk is volt, az öreg püspök történeteket mondott el az angolországi élményeiből, vagy pedig a többi anekdotázott.

És én abban a boldog jó módban szomorú voltam.

Mert tél volt, mikorra fölkelhettem az ágyból, s az erőm lassan tért vissza. A térdem begyógyult, de még nem hajolt. Elbocsátottak volna, ha nagyon kívánom, de hát hogyan üljek lóra rossz térdel? S ha jó volna is a térdem, hogyan lehetne átmerészkednem azon a sok farkascordán, amely a vidékünket járta.

Mintha farkaskongresszus volna, s a világ minden farkasa odagyűlt volna reá. A levegő ragadozói is soha nem látott sokadozással kóvályogtak a magasban. Sasok, hollók, varjak. Egyebet se hallottunk, csak károgást.

Beszélték, hogy kezdetben a püspök el akart temetni szegény, minden halottat. A város jámborai ki is mentek valami ötszáz ásóval, kapával, másnap azonban visszatértek.

– Százezernél is több ott a halott – mondták a fejüket rázva.

Áldott az Isten, aki a farkast, hiénát, hollót és szelet teremtette.

De hogyan induljak én ilyen világban útnak!

Bús volt énnekem még a sarum szíja is. Dolgozni is csak azért dolgoztam szívesen, hogy ne gondolkodjak. De este, mikor lefeküdtem, bizony akármilyen fáradt voltam is, nem bírtam elaludni. Mi történik most *otthon*? Hogy éppen én nem mehettem *haza*! Néha olyan erővel rohant meg a hazatérés vágya, hogy kész lettem volna hajadonfővel gyalog nekilódulni a világnak.

A püspök sokszor faggatott, hogy mért búsulok? Mi bajom nála? Ha nem tetszik a szegényes asztal, szívesen főzet többet. Ha ruha kell, szóljak.

Egyszer aztán elmondtam neki az Emőkével való történetemet.

Hallgatta, szótlánul hallgatta. A végén aztán a fejét csóválta reá:

– Különös, hogy ilyen tanult, okos ember, mint te vagy, ennyire rabja egy tanulatlan, oktalan szoknyának. Hiszen én is voltam fiatal, én is cselekedtem bolondságokat: másztam falat, átúsztam folyót, álldogáltam hideg, szeles éjszakán olyan ablak alatt, amelyik mögött a tündér nyugodtan hortyogott, de már az életemet nem tettem volna tányérra, hogy odanyújtsam neki névnap ajándékul.

– Elhiszem – sóhajtottam –, de az a leány nem Emőke volt, Emőke csak egy van.

– Át kell ezen jutni, fiam, mint a fogzáson – vigasztalt –, az a leány a télen már bizonyára férjhez megy, s mikorra hazajutnál innen, talán már szoptat is.

Csak ezt ne mondta volna! Mintha tigris szakította volna fel a mellemet, és a szívemet cibálná, marcangolná. Ahogy ott ültem a tűznél egy felfordított szakajtókosáron, csak leestem a földre és sírva átkoztam azt az órát, amelyben a halál kieresztett a markából.

Az öreg megijedt. Szenteltvízzel locsolta a halántékomat. A fejemet az ölébe vette és simogatta, mintha anyám volna.

– Szegény fiú – sajnálkolt –, mily nagy a bánatod! és mily nagy az éretlenséged! Lásd, én feleséges ember voltam, és hat évig boldog házasságban éltem. Végtelen volt a mi szeretetünk. Hanem, hogy mindig imádkoztunk, azt mondtam: „Tetszőbb lenne a jó Istennek, ha én pap lennék, te meg apáca.” És így is történt. Elváltunk egymástól: én püspök vagyok, ő apáca. De azért szeretettel gondolunk egymásra minden napon.

A szomorúság is csak olyan hólyag, hogy ha nagyon feszül, elpukkad: a szent történeten nevetésre fakadtam.

LXV

...

Csak eltántorodtam, mint akit ólmos fütykössel sújtanak fejbe.

Nem tudom, mikor szálltam le a lovamról. Ki mit beszélt hozzám? Ki ment el mellettem? Ki szólított meg, vagy ki lökött meg? Volt úgy, hogy leültem, és Emőkét jajgattam, aztán megint tovább-bódorogtam. A hajnal derengő világosságában ott eszmélkedek a Tisza partján, ahova Atilát eltemették. Ülök és bámulok a megőrülés butaságával a sárgán hullámozó vízre.

S amint ott révedezek, egy kéz érint vállon, és szól egy szelíd-bús női hang:

– Zéta!

Fölemelem a fejemet: Dzsidszia áll mellettem. Sápadt és szomorú.

– Menekülj – rebegi –, menekülj! A városban irtózatos a vérengzés.

Akkor eszmélkedek csak, hogy a távolból régóta hallatszó morajlás olyan harci zaj, aminőt a katalauni mezőn hallottam.

– A nép két pártra szakadt! – rebegi tovább Dzsidszia. – Egymást öli a hun. A paloták körül. Menekülj! Ebből a pokolból!...

S ahogy ezt mondta, nézett könnyes szemmel, aggodalmasan.

(Te áldott lélek, te női testben járó égi angyal! Mindig mellettem lengett a te szárnyad, s mégis csak akkor, abban a pillanatban nyílt reád a szemem. Nem te voltál-e mindenkor az engem szerető, a hű, a miattam szenvedő, a nekem rendelt? És én mégsem láttalak. Az én szemem arra tapadt szüntelenül, aki ott fekszik már titkolt bálványa mellett, átnyilazott szívvel, a Tisza fenekén. Most látom csak őt, most, amikor már nem látom.)

Fölkeltem, mint az alvajáró, és megfogtam a leány kezét:

– Dzsidszia.

– Menekülj, Zéta! Menekülj!

– Velem jössz-e?

A feje alázatosan lekókad:

– Ha megengeded.

Csak egy tekintettel néztem vissza. A város égett. A királyi palota tornya sárgán izzott a bíborszín lángtengerben. Mintha nyugat felől is hajnalodna.

És elindultunk.

Gárdonyi Géza: A török Salamon

Ezt a kis történetet nem én koholtam: Balla Gergely néhai jó nagykőrösi nótárius krónikájából írtam ki a most (1897) készülő szegedi monografiának.

Abban az időben, mikor a magyar kezdett már hozzászokni ahhoz, hogy a törököt ismerje urának, egy törvénytörő napon három cseribarád is jelentkezett a szegedi basánál.

A basa ott ült az ő arannyal hímzett ülővankosán. A baloldalán nargilé, a jobboldalán íródiák, előtte meg a korán, amelyben meg van írva minden igazság.

A basa végigsimította hosszú ősz szakállát és intett, hogy beszéljenek.

– Nagyságos basa –, kezdi a vezető barát, egy szeplős-veres, pocakos páter – mink az alsó városi templom végett jöttünk a te igazságos széked elé.

A basa íródiákja, egy dorozsmai diószemű pribék, belemártja a lúdtollat az övén függő kalamárisba és szép talik-betűkkel írja a papirosra:

– Allahnak mai áldott napján cseri-barátok jöttek nagyságos Ali ben Abdurraman basa kegyes színe elé.

– Mert – mondja tovább a barát – azt a templomot most a kálvinista eretnekek bitorolják, holott a jog és igazság szerint a miénk.

Itt a barát a jog és igazság teljes kifejtése végett visszakanyarodik boldogemlékezetű Szent István király korába. Elmondja a keresztény vallás alapítását és küzdelmeit. Szent László és Könyves Kálmán törvényeit, Szent Ferencz születését és életét, szerzetének alapítását és működését; Luther származását és a reformáció átkos terjedését, a szegedi alsóvárosi templom fundálását, eseményeit és a szent szerzet minden rövidségét, amit az eretnek kálvinisták miatt szenvedett.

A basa eleinte figyelemmel hallgat – nem kellett neki tolmács, hiszen fiatal kora óta itt forgott a magyar földön – de csakhamar elszedül a bizonyítékok özönében és nyugtalanul néz a diákjára, akinek mindig lassabban perceg a toll a kezében.

Mikor a barát már az 1525-iki rákosi országgyűlés határozatát kezdte recitálni, amely szerint az eretnekek bárhol találtak, a könyveikkel együtt megégetendők, a basa akkorát ásított, hogy a szakálla a szőnyegig ereszkedett és az állacsontjai ropogtak.

– Elég – mondotta a kezével intve. – Úgy látom sok a bizonyítékod és nincsen csalárdság a ti követeléseitekben. Holnap kihallgatom a prédikátort is, és ítéletet teszek.

A barátok nagy hajlongások között kihátráltak a teremből.

A prédikátor bezzeg megrémült, mikor a csausz elvitte hozzá a pecsétet, hogy ebben meg ebben az órában ott legyen a basa előtt.

– Csausz – mondotta egy ezüst denárt nyomva a szolgál markába –, mondd el nekem, kik jártak legutóbb a nagyságos basánál!

A csausz a gerendára nézett és egynehány nevet sorolt el. Mikor a barátokat említette, a prédikátor megkönnyebbülten lélegzett fel. Hát ez az! Jól vagyunk már!

Magára öltötte a papi lebernyegét, fekete süveget nyomott a fejére és a kapcsos bibliát a hóna alá vette, azzal fellepegetett a várba a basához.

– Kálvinista gyaurok pásztora – mondotta a basa haragosan –, panasz van rátok, hogy elvettétek a templomot a pápistáktól! Olvasd diák.

A diák fölvette a szőnyegről a jegyzőkönyvet és olvasta:

– Allahnak mai áldott napján cseribarátok jöttek Ali ben Abdurraman szegedi basa kegyes színe elé...

A prédikátor dühtől elvörösödött arccal hallgatta; hallgatta, hogy miket beszéltek ellene a barátok.

– Nagyságos basa – szólt végre haragos kipukkanással, mikor szóhoz juthatott –, az a templom az igazi keresztyén gyülekezeté. Mert az igazi keresztyén vallás követői nem az Istentől eltévelyedett gonosz, bálványimádó pápisták, hanem azok, akik a Krisztus szavait a maguk hasznára el nem forgatták és az evangélium igaz értelmébe róka-lyukakat nem ástak.

Erős hangon és méltóságos kézlejtésekkel beszélt. Igazainak bizonyítására beleforgatott a biblia levelei közé és hol Mózesrel, hol ábrahámmal, hol a prófétákkal bizonyította, hogy a Krisztus igaz követői azok a kálvinisták, akik a templomot használják.

A basa ezt mindvégig figyelemmel hallgatta. A bibliát, valahányszor a pap idézett belőle, megnézte a diákjával. Azután, hogy a pap egy kenetes ámennel végezte a harsogó bizonyításokat, vállat vont és a tenyereit is terjegette hozzá, miközben a földre nézett.

A diák fölemelt tollal várta az ítéletet.

– Ennek is igaza van, annak is igaza van – mormogta a basa, a szakállát dörzsölve.

Fölkelt és gondolkozva járt föl és alá a teremben.

– Ember – mondotta végre, megállva a pap előtt –, még egyszer el kell jönnöd. Jer el holnap délelőtt és jöjjenek el a barátok is.

Másnap ott volt megint a prédikátor az ő bibliájával, a barátok meg az olvasójukkal. Ezek eljöttek mindnyájan.

A basa helyet foglalt az aranyos párnán. Szájába vette a nargilé borostyánját, és végignézett rajtok.

– Ti kilencen vagytok – mondotta a barátoknak –, a prédikátor egymaga. Válasszatok magatok közül, aki beszéljen, a többi pedig vonuljon hátra és hallgasson.

A barátok minden gondolkozás nélkül megegyeztek a vörös barát személyében: hátra vonultak a sarokba és izgatottan várták az ítéletet.

– Tegnap és tegnapelőtt – mondotta a basa, megszíva a nargiléjét –, külön-külön elmondottátok, hogy a templom titeket illet; azonban annyira bebizonyította mindegyik a maga jogait, hogy én nem tudtam köztetek ítélni. Hát álljatok most szembe egymással és adjatok egymásnak kérdéseket és feleleteket, hogy hadd lássam, melyik az igazabb hit?

A prédikátor megköszöri a torkát és neki fordult a barátoknak.

– Ha a tiétek az igazak tudománya, mondd meg nekem, hol volt az Isten a világ teremtése előtt.

A barát szinte hátrahőkölt ettől az otromba kérdéstől, de csakhamar összeszedte magát és így felelt:

– Önmagában.

– Nem ott volt – felelt a prédikátor.

– Másutt nem lehetett. Így tanítja ezt az áquinói szent.

– Nem ott volt – ismételte a prédikátor – hanem a felhőben.

– Felhőben? Már hogy lett volna a felhőben?

– Abban kellett lennie – szólt a meggyőződés erős hangján a prédikátor – mert nem lévén megírva, hogy felhőt teremtett volna, előbb kellett lennie a felhőnek, mint a világnak.

A basa bólintott.

– Rajtad a sor – mondotta a barátoknak.

A barát vakart egyet a tarkóján, aztán összehunyorította fehér pillájú, ravasz szemeit és a prédikátorra oldalt kacsintva így szólt:

- Kik voltak Istennek legjelesebb prófétái?
- Kik? – szólta a prédikátor dühösen, mert sejtette, hogy a kérdésben álnokság lappang – hát kik lettek volna?
- Kik, no?
- Mózes meg Jézus.
A barát a fejét rázta.
- Nem igaz?
- Nem.
- Hát kik?
- Mózes, Jézus és Mahomed.
A basa felállott.
- Elég – mondotta a barátoknak. – Látom, hogy a ti vallásotok az igazabb.
És az alsóvárosi templom ma is a barátoké.
-

Gárdonyi Géza: Török igazság

Ott ült Ali hasszán, a bölcs kádi, a vörös selyempárnán keresztbevetett lábbal. Szeme a nagy sárgarezes nargilénak oszlopban felszálló kék füstjét kísérte. Olykor egy lomha mozdulattal az arcára szálló légy felé intett. S várta nyugalmasan a panaszosokat.

A terem nyitott ajtajánál néhány törvényszolga ácsorgott. Az udvaron kalodák heverték, és akasztófa helyett egy elvénhedt fügefafa állt. A teremből, a bíró párnájáról oda lehetett látni. Kellett is.

Jó ideig nem jelentkezett panaszos. A meleg terem csendjét csak egyszer zavarta meg Juszuf a főpecér, midőn naptól barnult izmos karján szétcsapott egy szúnyogot.

Azonban a nap mégse nyugodhatott le törvénytétel nélkül. Az udvaron ugatott a kutya.

A kádi elé poros, fáradt muzulmán lépett. Negyvenéves forma, szürkülő szakállú arab volt az is. A fején fehér burnusz. A derekán szíjjal átkötött teveszőr köntös. A lábán sárga szattyánsaru. A szeme álmos, vörös. A kezében bottá meredt kígyót tartott.

– Bölcs kádi – mondotta szomorún –, bűnös áll előtted.

A bölcs kádi egyet pöffentett a nargilé piros bőrszárából, s megnézte a vastag borostyánszopókát, nem kell-e még tollal kitisztítani?

– Hol van a vádolód? – kérdezte nyugodtan.

Az ember a mellére emelte a tenyerét:

– Itt.

És beteg hangon, olykor egyet-egyed nyelve beszélte a következőket:

– Én szőnyegárus vagyok. Magam szövetem a szőnyegeket. Negyven munkás dolgozik nyarankint a szövőgyáramban. Sok gond. A legnagyobbik fiam még csak tizenöt éves. Nem bízhatom reá a vezetést. A múlt hónapban a Szaharán jöttem át. Az úton egy arabust találtam. Ott feküdt a homokban, egy döglött teve mellette. Haldokolt.

„Segíthetek-e rajtad?” – kérdeztem melléje térdelve.

Az ember már alig lélegzett. Az ajka száraz volt, kicserepedett; arca, mint a sárga viasz. Alig hallhatón susogta:

„Szomjazom.”

S hogy így rám-nézett, megismertem.

Hát egy bűvész volt, egyiptomi kígyóbűvölő. Három hónappal előbb láttam a piacon nagy sokaságnak közepette.

Volt vizem. De ahelyett, hogy odanyújtottam volna neki, rábámultam, és szóltam:

„Emlékszel-e rám?”

A bűvész rám nézett. Láttam rajta, hogy nem emlékezik.

„Adj innom” - susogta újból.

De én csak tovább beszéltem:

„Én vagyok az a bolond, aki Kairóban megvettem tőled a kígyóbotot tíz piaszteren. Nekem a kígyóbot voltaképp nem kellett. De nem tudtam tőle aludni, és ha az ember álmatlan, az üzlet károsodik. A kígyóbot azonban nem tudom hogyan hogyan sem, éjjel megelevenedett, csaknem szörnyet haltam ijedtemben. Akkor megint nem tudtam aludni.”

Mért elevenült meg az a bot?

Megkerestelek és megint vettem tőled egy kígyót, öt piaszteren, az is megelevenült. Meg is harapott. Szerencse, hogy nem volt meg a méregfoga.

Ismét megkerestelek. Elővettél egy eleven kígyót, megbűvölted. Olyan merevvé lett, mint az előbbieik. Azt is el akartad adni, de volt annyi eszem, hogy nem távoztam azonnal. Az a kígyó is föléledt.

A bűvész nyöszörögve kért:

„Egy csepp vizet adj!”

„Adok, de mondd meg a titkodat, a Mózes titkát: hogyan merevítet meg a kígyót? Engem ez a titok zavar a gondolkodásomban! Én nem akarok kígyóról gondolkodni. Nekem üzletem van, és a fiam csak tizenöt éves. Mondd meg a titkodat, hogy ne foglalkozzon vele tovább az elmém!

A bűvészből már alig volt élet. Aszott, halavány arca szinte zöldülni kezdett. Oda kellett

hajolnom hozzá, hogy megérthessem a szavait:

„A titok ez: fogj *naja-haje kígyót*; vedd ki a méregfogát, nyomd meg az ujjaddal a tarkóját és azonnal megmerevedik; de magához tér csakhamar. Egy nap tízszer is bottá változtathatod. Víz adj, vizet!

A kosarához léptem.

Benne voltak a kígyók.

Mind naja-hajé.

A kíváncsiság erősebb volt bennem, mint a könyörület. Felkaptam egy kígyót. Csapkolódott, gyűrűket dobált a karom körül. De azért el tudtam kapni a fejét. Megnyomtam a tarkóját... Abban a pillanatban olyanná vált, mint a bot. Suhogtattam anélkül, hogy meghajlott volna, megcsaptam vele a tevémet. A kígyó kettétörött. A tevé elfutott.

Csak akkor gondoltam a vízre. A vizes tömlő a tevé árnyékos oldalán csüggött. Jó időbe került míg el tudtam fogni a megvadult tevét. Lekaptam róla a tömlőt. Vittem a bűvészhez:

„Igyál.”

A bűvész azonban már nem mozgott. Hiába ráztam a vállát. Hiába öntöttem a vizet a szájába. Nem éledt fel többé. Azóta nincs nyugalmam, bölcs kádi. Folyton a bűvészre gondolok. Belebetegszem. Ha beteg az ember, nincs üzlet.

Tanácsot kértem tegnap egy bölcs dervistől:

„Mit cselekedjem, hogy megszabaduljak?”

A bölcs dervis így felelt:

„Eredj a kádihoz. Kérj büntetést. Ha kiálltad a büntetést, eloszlik a bűn is.”

Hát most itt állok előtted bölcs kádi. Veress a hátamra vagy tizenkét bambuszt... vagy büntess, ahogyan akarsz, csak büntetlen ne bocsáss el uram...

A bölcs kádi lenyomkodta az ujjával a nargilé paraszát. Beleforgatott az előtte levő zsiros könyvbe, és szólott nyugodtan:

– A Korán ezt mondja: *Aki felebarátját a halálos veszedelemből kiségeithetné, de nem segíti ki, az annak gyilkosául tekintessék.*

Hümmögve nézett a kereskedőre:

– Eszerint te gyilkos vagy!

S a pecérhez fordult:

– Juszuf! Akaszd fel!

A következő percben a két pecér izmos karjai között kapálódzott a jámbor muzulmán.

– Megálljunk! – üvöltötte az udvar közepén. – Valamit akarok még mondani! Kádi, hallgass meg! Nehogy téged meg az én halálom terheljen!

A kádi nyugodtan intett a pecéréknek, hogy vigyék vissza az elítéltet.

– Kádi, bölcs kádi! – lihegte az elítélt. – Ne légy igazságtalan! Hogyan is szól a koránnak az a

mondata?

– *Aki felebarátját a halálos veszedelemből kiségethetné, de nem segíti ki...*

– Elég! Nem vagyok-e én is halálos veszedelemben? Nem te vagy-e az, aki kiségethetne?

A kádi pislogott, s felvonta a vállát:

– A korán nem téved, barátom. Te tévedsz, ha rám visszafordítod azt a mondatot. Mert én ugyan kiségethetlek a halálos veszedelemből, de csak akkor, ha te is kiségeted a bűvészt. Hozd elém ama bűvészt elevenen és fel vagy mentve.

– Jó – felelte verejtékezve a kereskedő. – Elmegyek érte. Allah csodákat tehet. Avagy nem tehet Allah csodákat?

A bíró vállat vont.

– Tehet, de nem szokta.

– Az a fő, hogy tehet. Nem tagadod, hogy tehet, bölcs kádi. És én önként jöttem ide, egyedül. Jogosult vagyok arra, hogy egyedül is távozzak.

A bölcs kádi helya mit slón intett.

S mélázva nézte tovább a nargilé füstjének lomha gomolygását.

Gárdonyi Géza: A zászló átmarad

Ezelőtt tíz évvel történt.

Som Péter barátom meghítt, hogy a nyárból legalább két hetet töltsék az ő zöldjében. Az Alföldön lakott. Tudtam, mit jelent az ő zöldje: három almafát, öt eperfát, egy diófát, néhány szilvafát, egypár sor ribizlit, meg egy kuglizót.

De azért elmentem.

Az első három napon nem tettünk egyebet, mint hogy kugliztunk, meg kvaterkáztunk. Mind a két multságban részt vett a falu összes intelligenciája, vagyis a lutheránus pap meg a tanító. A bíró is köztünk volt, de az csak télen szerepel az intelligencia között, nyáron lobogós nemzeti pongyolában jár.

A negyedik napon azt mondtam, hogy mutassanak valami nevezetességet a faluban, ha mást nem, hát legalább egy gólyafészket, különben nem tudok írni semmit az élményeimről, s azt hiszik majd rólam, hogy Óbudán nyaraltam.

A négy ember elkomolyodott. Hallgatva néztek maguk elé. A lutheránus pap nagy füstöket gomolyított a pipájából. Péter meg szinte verejtékezett.

– Nincs itt uram semmi nevezetesség – mondta halkán és röstelkedve a tanító.

De a másik három olyan gondolkozást vitt véghez, hogy annyi erővel még egyszer föl lehetett volna találni a puskaport. Végre a bíró elmosolyodott.

– Megvan! – szólt diadalmasan. – Meg van mentve a becsület! Hát a Tamás, az öreg Tamás.

Az egész intelligencia rákezdte, hogy:

– Nini! csakugyan! az öreg Tamás!

– Ki az, mi az?

– Az nevezetes ember – szólt a bíró –, háborút végzett.

– Vitéz katona volt – vette át a szót Péter. – Negyven esztendőskorában kötött kardot, aztán mikor Monostornál harcolt a Dom Miguel zászlóaljban, egy ágyúgolyó előtte vitte el a zászlótartó fejét.

Csudálkoztak azon, hogy nem jutott mindjárt eszükbe a falunak ez a nevezetessége. A pap szemrehányást tett a bírónak, hogy miért bíró, ha még ilyet se tud az eszében tartani. A bíró azt felelte erre, hogy az észbeli dolgokra a papot fogadta meg az eklézsia.

Végre is eltökéltük, hogy az öreg Tamást meglátogatjuk.

– Még ma! – szólt lelkesülten a bíró.

– Még ma! – felelt a többi is.

Nekem ugyan nem volt igen sietős a dolog, de látva a nagy elindulást, nem akartam a kedvüket megrontani.

Átmentünk a falun. A nap már lehajlóban volt, s a jegenyék árnyéka hidakként sötétlett a fehér úton.

Az udvaron egy rakás gyerek játszott s egy naptól barna mezítlábos menyecske rostálta mellettük az ocsút.

– Csak tessék besétálni – mondta a menyecske –, itt benn van a nagyapó, pipázik.

Csakugyan ott ült az öreg egy szalmakarosszékekben. Pipázott. A bal lábát a napra tartotta, amely betűzött az ablakon:

Mikor beléptünk, föl akart kelni, de a tisztelendő visszanyomta a székbe.

– Maradjon ülve, Tamás bácsi – mondotta a pap –, eleget fáradott kigyelmed a hazáért.

Tamás bácsi mosolyogva motyogott valamit, azután visszaigazította magát a tokjába, és az öregségnek csöndes nyugodtsága ömlött el ismét az arca ráncain.

Érdekes fehérfejű ember volt az öreg; haja, szakálla, szemöldöke, bajusza, mindene fehér, csak orcája piros.

– Tamás bácsi – kezdte kenetes hangon a pap –, ez az úr az újságokat csinálja, látni kívánta kigyelmedet, mert hallotta hírét, hogy vitéz katona volt.

Az öreg egy pillantást vetett rám, azután a hüvelykujját a pipájára nyomva, majd egy rövid mozdulattal felém bökve szólott:

– Ez?

– Ez ám, ez az úr ír az országnak. Megírja majd kigyelmedet is.

Az öreg helybenhagyólag biccentett a fejével.

– Beszéljen valamit az életéből, Tamás bácsi – szólott a pap kérlelő hangon.

– De mit?

– Amit akar.

– Hát – kezdte az öreg, nagyot szíva a kurta makrapipán –, megírhatja, ha akarja, hogy én is ott voltam Monostornál, tudja abba a nagy tűzbe Görgeyvel. – Egyet szippantott az öreg és ismételte: – „Görgeyvel”. Én a Dom Miguel zászlóaljnál voltam. Az híres zászlóalj volt. Híres ám. Hát mink voltunk abba a nagy tűzbe, ott a nagy tűzbe. Hullott a sok golyóbis, mint az istennyila, úgy-úgy, mint az istennyila. De azért mink csak nekivágtunk a nímötnek, úgy ám: a nímötnek. Az ászlótartó mellettem állott; a nagy fnyös ászló ott lobogott a kezibe, úgy ám: a kezibe. Hát eccer csak gyün egy nagy ályugolyó; gyün ilyenösen a fejinek, az ám, a fejinek. Kapd félre a fejed – akarom mondani az Imrének, mert úgy hitták, az Isten nyugtassa meg –, de már akkor késő vót, késő ám: elvitte a fejit.

Körülöttünk áhítattal hallgatott az egész család. A gyerekek a szájokat is kítátva néztek a nagyapjuk mellett bennünket, hogy milyen hatást tesz ránk az elbeszélés.

Aztán elmondta az öreg a sűrűn közbeesett hátokkal és ámokkal, hogy a zászlót ő akarta fölvenni, de nem találta, mert a könny vagy vér elöntötte a szemét, és nem látott. Végül pedig, hogy alig néhányan maradtak életben ebből a zászlóaljból, a németekből pedig csak éppen egy maradt hírmondónak.

– Szóval mög mentöttük a hazát, mög ám, a magyar hazát – így fejezte be az öreg.

A múlt esztendő nyarán ismét abban a faluban voltam.

Eszembe jutott az öreg Tamás az ályugolyójával.

– Él-e még? – kérdeztem az intelligenciát, amely azóta annyiban megszaporodott, hogy a bíró nyáron is nadrágban járt már.

– Él ám! – felelték örömmel. – Éppen ma üli a 83-ik esztendejét.

Hát elmentünk hozzá megint.

Az öreg ott ült a nagy család között az asztalfőn. Éppen ebéd végén jártak és nekünk is akartak teríteni, de mink csak úgy ültünk az asztalhoz, tányér nélkül. Azt mondtuk, hogy ha nem folytatják az ebédet, azonnal elmegyünk.

Hát folytatták. Az öreg nem sokat változott. Mindössze a háta görbült meg egy kissé, s a szeméin az öregségnek bágyadtsága látszott. A karosszék is ugyanaz volt, csakhogyl fakult róla a zöld szín.

Örült az öreg, hogy meglátogatjuk.

– Ezelőtt egynehány esztendővel is volt nálunk egy izé, egy újságíró, úgy ám: egy újságíró ember – motyogta derülten.

– Ez az úr volt az – magyarázta a bíró.

– Ez volt-e? No bizony rá nem ismertem volna, pedig még akkor jobban is láttam, úgy ám: jobban láttam.

A gyerekek csipogtak az öregnek, hogy meséljen hát valamit a háborúból.

Az öreg mosolyogva nézett rájuk és csöndesen bólogatott a fejével.

– No jó, hát elmondom – kezdte, félkönyökét a pipával az asztalra támasztva. – Hát mikor izé... negyvennyócba, úgy ám: negyvennyócba, vagy igen is a: negyvenkilencbe én is ott voltam... izébe... ejnye, hol is voltam no – szólt a mestergerenda felé révedő tekintettel.

– Monostornál! – segítették a gyerekek.

– Ott, ott – szólt a fejével, meg a mutatóujjával ráintve az öreg –, már mindent elfelejték; hiába... Hát abba a nagy tűzbe mink voltunk a... izé... micsoda ászló is...

A gyerekhad kórusban nagy örömmel kiáltotta:

– A Dom Miguel!

Ady Endre: Az új Gárdonyi

„Szeretnék végre egy nálamnál jóval öregebb íróat fölfedeztetni” – írnám most döflődő cinizmussal, ha ez a pár sor nem Gárdonyi Gézaról kívánna vallomást tenni. Csak olvastam s hallottam, hogy új könyve jelent meg (nekem bizonyosan napilaptárcákból ismerős tartalmú), s hogy Egerben nevére neveztek el a minap lakóházának utcáját. Erről s ezekről írjanak, s bizonyosan írni fognak mások és sokan: én Gárdonyit valami kilenc-tíz évvel ezelőtt láttam egyetlenegyszer, először s talán utoljára. Pipázott, és gyönyörűeket hallgatott szokása szerint, holott nem volt egészen rossz társaságban: Márkus Emma, Ujházi Ede, Bródy Sándor – s a többiekre nem muszáj emlékezni. Az ifjú, vidéki, zöld vad, én, (Gárdonyi tán alig is emlékezhet erre) néztem (nyilván más, gyávább okokból) szintén némán ezt a gyarló íróat. Mert íme, azért írónak e sorok, mivel én egykor, sokszor s talán még pár évvel ezelőtt is úgy néztem le rá, ahogyan ezután is kötelessége lesz minden fiatal valakinek a filiszterszínben tetsző „beérkezett” pályatársat néznie. És most sem akarok fárasztó és utálatos meakulpázást végezni csupán, de tartozom valamivel a magam jobb belátásának s a Gárdonyi nagyszerű íráságának, szóval megint és önzőn önmagamnak. Most látom és tudom, hogy Gárdonyi látva és tudva most „érkezett be”, s hogy üdvözölni őt és megkövetni nem is olyan nagy szégyen. Talán a kiadója nevetni fog gúnyosan az enyémmre, talán maga Gárdonyi is elszokott attól, hogy még csak légies érdek nélkül is, egy kevéssel ifjabb író áradozzék előtte. Soha és senki ilyen könnyen, ilyen összetett filozófiával, ilyen kedvesen magasról, ilyen poétasággal magyarul nem mesélt, mint a legújabb Gárdonyi. Tudom, hogy szerénységében bántom meg, ha Dickens nevét írom ide, de ő mégis egy

szentségesen primitív, de magyar, de új Dickens, vagy legalább bölcs derűjében hozzá hasonló. Boldog vagyok, hogy a Nyugatban s éppen a Nyugatban írhattam meg ezt Gárdonyiról, a Nyugatban, ahol nem csak „lapunk íróit” lehet meglátnunk, s ahol nagy öröm minden, ami szép, bárhonnan, bárkitől, bármikor s bárhogyan késve-keletiesen jön. Gárdonyi megnyergelte, megszelídítette, megfinomította a magyar anekdotát, s ma Ő itt van, és ír előttünk olyanként, akinek be kell vallanunk a már nagyon-elmúlt kétségeinket is.

1912. december 16.

Kosztolányi Dezső: Gárdonyi Géza

I

(461. lap. A kritikus, inkább magában nem bizakodva, mint a regényben, a vaskos könyvvel egyenesen a Margitszigetre fut, a romok közé. Maga a regény is itt játszódik le. A szigettől akar csenni egy kis ódon hangulatot szűz Szent Margit történetének olvasásához. Míg a hajó vígan nyargal a hullámok közt pihegő zöld folt felé, a kritikus így méléz magában:)

– Történelmi regény. Gárdonyit – úgy látszik – erősen izgatja a történelem problémája. Ismerőseitől hallottam, hogy Flaubert *Salammbô*-ja újabban livre de chevet-je. Ez a bogos, merész csodakönyv mindnyájunkban felgyújtja az álmot, hogy a múlt csakolyan, mint ez a fakó paraszti jelen, s ha író ez a valaki, okvetlenül arra vállalkozik, hogy a történelmet egy ingujjban, csupaszon, a maga bájos gyámoltalanságában mutassa be. Az igazi történelmi regényíró távolságáthidaló, időromboló, határkő-eltüntető. A múltat jelenné teszi. Jó történelmi regényt írni tulajdonképpen annyit jelent, mint jó társadalmi regényt írni. Ezt teszi most Strindberg apró miniatűrképeivel, és ezt tette Flaubert. Hiába mutatja ki azután egy alapos szörszálhasogató, hogy a *Salammbô* tíz év verejtékével megkeresztelt adatai hamisak, az emberek azért is igazak maradtak, túllicitálják az életet, és a bennük lakozó művészetélet szuverén jogánál fogva hazuggá csúfítják magát a történelmet is. „Desto schlechter für die Tatsache...” Vajon Gárdonyi is ily múltvisszabűvölő? Az *Egri csillagokban* mintha meg akarta volna kísérelni, de csak az első pompás momentkép sikerült neki. A többi regényes, majdnem jókai. Vajon mit akar Gárdonyi ezzel az új regényével?...

(A kritikus olvasni kezd. Pár perc múlva már a XIII. században járkal. Az író megragadja a kritikus múltba vágyakozó kezét, és szűk mellékösvénykéken egyre beljebb csalogatja a középkorba. Megtudja, hogy mindnyájan rabok vagyunk. A becsüs a pénz rabja, a király a nemzet rabja, s a szerzetes az Isten rabja. Ezekről a kolostorrabokról van szó. Az író azonban mintha egy

szivárványos templomüvegen át nézné ezt a fekete világot. A királykisasszony, akit egy kemény rajzú, középkori legenda örökre beleégetett agyvelőnkbe, itt meseszerűvé, nyúlánkká, ibolyaszeművé válik, és rózsák közt andalog. Nagyon sok, nagyon színes ruha káprázik szemünk előtt, és kevés ember. A violás pluviálék, pezsgőszínű, meggypiros, kénsárga díszruhák alatt valami durván és megindítóan emberit keres a kritikus, de hiába. Jancsi, a kertészfiú álmodozik a királykisasszonyról. A királykisasszony ciliciummal maratja fehér testét. Külsőségek. Az egész középkor lassan eltolódik a magyar népmesék regényes világa felé. A hős is, a hősnő is álomember, levegőn járó mesealak. Az a kevés realitás, ami itt-ott félve felüti a fejét, csak a magyar népmesék szokott realitása. Bármilyen könnyű, finom és elegáns Gárdonyi stílusa, végre is belefáradunk, s a regény nem érdekel többé. Az olvasó cigarettára gyújt, és a füstkarikákban körülbelül a következő gondolatokat fújja fel a kék levegőbe:)

– Nem ezt vártam! A fanyar, kesernyés középkort akartam látni, vézna, beteg szenteket, akik stilizáltságukban is emberek maradnak. Lepréselt, halavány szentképek ódon illatára gondoltam. A preraphaelita képek elrajzolt félszepségéről álmodoztam. Egyszerű népmesehangulat nem tud már lekötöni. Egy meleg lírai lendület kell, amely az egész regényt átfűti titokzatosan vibráló hevével. Egy parázsmag kell, amelyből egyszerre nő ki a mese tűzvirága. Minden nagy regény ilyen lírai önkívületből sugárzik ki. És ha *Buddenbrooks*-ról, *Bovaryné*-ről beszélek, egy egész érzélemvilág borul reám, s éppúgy melegít, mint az írójukat, mikor megírták chef d'oeuvre-jüket. Gárdonyi aligha érezhetett ilyet, hogy az *Isten rabjait* írta...

(A szerelem, ami Margitot és Jancsit összeköti, spirituális, majdnem spiritiszta szerelem. Alakjaik azonban nem jöhetnek közelebb hozzánk, mert minden lelki differenciálódottság nélkül, tág általánosságban mozognak, s gerincük ködből van. A kertészfiúból szerzetes lesz, a novíciát meg apácává szentelik. Gárdonyi bizonyára öntudatosan nem nyúlt kézenfekvő, durván felkínálkozó motívumokhoz. Margit az Isten szerelmese. Mindenünnen kimagaslik egy fejjel, akárcsak a legendában, de éppen ezért nem érezzük emberi nagyságát. Ezekben az emberekben egy csöpp vér sincs. Az elrajzoltságuk nem az író, hanem a makrancoskodó toll önkényes akaratából történt. Még az epizódszereplők is a hazáért és az országért cselekszenek gyanús eszmék hatása alatt, s nem a vérük emberi szózatára. Sőt, végül Margit nemzeti hősnővé dicsőül egy görögtüzes tableau-ban, ami bántó, legalábbis furcsa. Minden a felhőkön lebeg. A baj csak az, hogy az író nem képes bennünket ezekbe a különös, stilizált magasságokba bűvölni. A kritikus szinte felkiált:)

– Gárdonyi spirituális lélek, de a regényét még nem tudja spirituálissá tenni! A múlt fehér ködrózsái közt andalog, mi azonban mégis a jelenben maradunk. Mindenre rezonáló, leányos lelke nem elég erős, hogy másokra is reálehelje álmvilága árnyait. Csak a környező lírikust érezzük. A regényíró hamis romantikában vész el. Ez a spirituális új Gárdonyi pedig modern ember, aki annak a legújabb irodalmi mozgalomnak fókuszában áll, mely a stilizált finomságok jogait igazolja a földön kúszó művésziatlenségekkel szemben, és a diadalmas költői akarat önkényességét hirdetve, túlvilági fényrengések violás reflexeit keresi. Az új író a levegőbe tör. Gárdonyi is. Ez egyszer azonban nemcsak a ballasztokat dobálta ki léghajójából, hanem az embereket is. Nem csoda, ha léghajója kilyukadt, és maga is elveszett a fellegek között.

(Mindez nem azt jelenti, hogy ezután a földön kell maradnia. Sőt. Fel kell találnia a kormányozható léghajót.)

A Hét, 1908. június 7.

II

Bizalmasan – négyszemközt – szerettem volna elmondani valakinek, amit itt leírok. Most Gárdonyi Géza verseit olvasom hónapok óta. Két kötet vers: az *Április* és a *Fűzfalevél, nyárfalevél...* Tudtommal a könyveknek annak idején nem volt olyan sikerük, amilyent megérdemelték volna, a bírálók se foglalkoztak velük tüzetesen. A nagyközönség pedig pusztán a szépprózája után ismeri Gárdonyi Gézát. Amikor kiadta verseit, meg sem is érthették, a *Nyugat* által folytatott harc, a harc nyomában keletkezett verskultúra – új ízlésünk és új értékelésünk – kellett ahhoz, hogy érdemük szerint méltányoljuk. Az a hitem, hogy állandóan – legalább öt évenként – revideálnunk kellene az irodalmi ítéleteket. Öt év múltán ismét mást veszünk majd észre egy-egy munkában. Innen magyarázom, hogy e két kedves könyvet évekig hevertettem a könyvesládámban, s ma oly növekvő szeretettel olvasom, hogy még a villamosra is magammal viszem, útítársul. Zaklatott idegélet után úgy hat rám, mint egy tejkúra.

Gárdonyi Géza jelentős költő. Ami először feltűnik az olvasónak, az az egyenletes, sugárzó melegsége. Szelíd és egyszerű. Tárgyaival szemben pedig szerény, majdnem alázatos. Igénytelenül nyúl hozzájuk, és minthogy biztosan uralkodik rajtuk, hirtelenül felcsigázza igényeinket. Ezekben a versekben jelentkezik először a magyar primitív költészet, amely elfáradva a szócifrázásban, a lehető legrövidebb utat keresi, az egyszerűség raffinement-jával hat. Olvasván a verseit, visszatérően egy tizenegy éves magyar parasztlány rajza jut az eszembe, amelyet egy piktor barátom mutatott, bizonyosságával annak, hogy jó ízlésű tanítómesterek a művészetre is rákapatják a gyermeket, csak nem szabad korlátot tolni természettől fogva egészséges és forradalmi ösztönei elé. A kis impresszionista kép egy parasztnenyecskét ábrázol, piros pruszlikban, arany főkötővel, a szeme zöld, a haja kék, a mozdulata kecses és bizarr, alul pedig ez áll: „írta Balog Kata.” Ilyen – ceruzával és vízfestékkel – írott kép Gárdonyi Géza sok verse. A kéz naiv ákombákomokat pingál. Néha a lombokat fösti aranyosra és az eget zöldre, néha megfordítva, áprilisi szeszéllyel. Színeit a parasztkanták zöldjéről, a kisházak kék cifráiról, a búza sárgájáról cseni. Mindig naiv és gyengéd, szemérmes és tiszta. Magyar eklogákat és idilleket ír. A mérték neki már nem fontos, rímei selypítenek, görbék és csorbák, sokszor Tinódi Lantos Sebestyén süket összehangzásaira emlékeztető, de milyen helyénvalók, milyen jó rímek ezek. A napot – magyar realitással – így látja: „a nagy aranydeszkák az égre villantak”. Drága szavakat mond a holdról: „holdimádó lelkem mélyén, mint a kutak sötét mélyén a Hold képe felragyog.” Itt egy szeptemberi akkord, amelyben benne dong a vidéki álmos ősz: „Elnémult a rigó. Az esteli csendben az őszi bogár szomorú *pri-pri* dala szól már.” Vagy milyen gazdagon-kedélyes a velencei verse:

*Mennyivel szebb volna, mennyivel jobb volna,
ha ez a nép rojtos gatyás halász volna!
S amíg pipázgatva picézne, halászna,
a sovány rákokra, halkan ebattásna,
és a gondolákon csillagos estéken
képeddel alszom el, énekelnök szépen.*

Fajszeretete gyermeki és gyermekes. A hazát vagy nagyon okosan, természettudományos alapon kell szeretni, vagy így, minden kritika nélkül, naivan. Egyik versének a címe: *A bárókisasszony*. A bárókisasszony mezítláb sétál a réten, a juhászlegény pedig órákig nézi a lábnyomát:

*Hej – asszonya – ez a szép bárókisasszony
lehetne mellettem szegény juhászasszony,
de sohasem lesz ő szegény juhászasszony,
mert bárókisasszony.*

Kevés írást ismerek, amelyik ennyire magyar, a kacskaringós, keleti gondolkozást ily döbbenetesen – és tüntetés nélkül – tükröző. Még pár sorát írom ide:

*Fejem akár nyugoszik egri párnán,
akár a sötét Halálnak az ágyán
– ha egyszer alszom, alszom: nem vagyok.*

Érzik-e, hogy ez a magyar költő a naivitásával, az ibolyás kellemével, a vergiliusi hullámpuhaságával, egy testvér azzal, akit a mai franciák annyira olvasnak és szeretnek, Francis Jammes-mal?

Gárdonyi Géza költészete a népdalainkból lelkedzett. Egy neuraszténiás ember idegrendszere végigrezgette magán a magyar népdalokat. Ma már tudjuk - a naturalizmus komikus csődje után-, hogy a parasztot nem lehet azon nyersen beállítani a könyvbe, az az érdekes, amit mi veszünk észre rajta, és a népdalt se lehet „átvenni” és „utánozni”, az a költészet, amit mi látunk és érzünk bele. Gárdonyi Gézához kerülő úton jutott a népdal, a magyar vidéki városon keresztül, amely magába hasonítja, és anélkül hogy tudná, a vérében őrzi. Megfigyeltem, hogy a vidéki ember életét a népdal nemcsak cifrázza, de irányítja is. Annyira össze van forrva vele, mint a középkori emberrel a Biblia igéje. Születése óta hallja, lakodalmon, toron, névnapi cécón (amelyre még a csecsemőket is eltolják, bölcsőben), passzív és aktív részt vesz benne, nem csoda, hogy az agyán kívül az idegrendszerébe is behatol, s később, a „tudattalanjába” kerülve, a cselekedetét is determinálja. A parasztnak csak kellemes íz, de a vidéki magyarnak – és éppen a kabátosának és éppen az intelligensének – mákony. Ha éneklő, beletudja magát, és ő a falurossza, ő a bús szerető, ő a csárdaajtó-nyitogató, édesanyja-szomorító paraszt lump: a megyei úr, a segédorvos, az ügyvédbojtár vagy a hivatalnok. A vidéki lány „végigmegy a temetőn”, a vidéki fiú utolsó vágya, hogy „csak még egyszer nézhessen a szemébe”, s hazamenet megáll a kapu előtt, a kedves ház kapuja előtt, hogy „átölelje kapufáját”, ha nem tettben, gondolatban biztosan. Mosolyogtató dolog, alapjában azonban egy régi kultúra eredménye. Bármerre jártam az isten háta mögött, ezt a különböző embereket összeforrasztó népdalkultúrát és a velejáró jellemzően magyar és jellemzően vidéki etikettet mindenütt megtaláltam. Gárdonyi Géza verseiben ez a kultúra, ez a

romantika, ez a népdal vonul át – nem Petőfi Sándor és Arany János egészséges népdala, hanem a polgári osztály dekadens népdala, amely bomlaszt, különccé tesz, ríkat, a fáradt népdal. Itt a fáradtság nemesedést jelent. A városi költészethez, amelyet a legújabb nemzedék fejlesztett ki, átmenetet alkotnak ezek a versek, amelyek nem népiesek a szó régi értelmében, csupán egy kisvárosi remete nemes álmái.

Nagyon szeretem Gárdonyi Géza verseit.

Nyugat, 1914. április 16.

III

1

Ő az „egri remete”, a bájos lángész. Amikor föl-fölrándult Budapestre, idegenül, félénken járkált az aszfalton, hosszú pipájával üldögélt kávéházainkban, rosszalló szemmel nézte a vágató gépkocsikat, a „civilizációt”, mellyel nem tart lépést a „kultúra”, s az új divat hóbortjait. Vidékinek hirdette magát, büszkén és dacosan. Az is maradt holta napjáig. Pedig nem volt vidékies. Szemhatára tág. Szelleme új és nyíló. Könyvtárában összegyűjtötte és naponta olvasta a világirodalom remekeit, minden nyelven. Ebben a könyvtárban, mely akkora, mint egy bálterem, élte le életét, itt bogozta szűz, lenge ábrándjait. Öntudatosan figyelte magát, az embereket, a nyelvet, melynek nemcsak ihletes írója, hanem tudós művelője is volt. Úgy látszik, alkotóképességét óvta a magánnyal, az érzékeny lelkét, melyet csak közvetve csodálatos költeményeiben mutatott meg, remegős tartózkodással. Titkot hordott magában. Jegyzeteit, melyeket nem szánt a nyilvánosságnak, titkosírással készítette el, asszír betűkkel.

2

A hajdani falusi tanító ma az egész magyarság tanítómestere.

Elméletek, ködös magyarázatok helyett, kezdjük őt olvasni. Nem lehet letenni könyveit. Prózája maga a természetesség. Ami először föltűnik az olvasónak, az egyenletes, sugárzó melegsége. Szelíd és egyszerű. Tárgyaival szemben is szerény, majdnem alázatos. Igénytelenül nyúl hozzájuk, s minthogy biztosan uralkodik rajtunk, hirtelenül felcsigázza igényeinket. Itt jelentkezik először a magyar primitív költészet, mely elfáradva a szócifrázásban, a lehető legrövidebb utat keresi: az eszköztelenség varázsával hat.

3

Valahányszor olvasom őt, egy tizenegy éves paraszt kislány rajza jut eszembe, melyet egyik festő barátom mutatott, annak bizonyságául, hogy jó ízlésű emberek a művészetre is rákapathatják a gyermeket, csak ki kell nyitni szemét, csak nem szabad korlátot tolni természettől fogva egészséges ösztönei elé. Az impresszionista rajzocska egy menyecskét ábrázol, piros pruszlikban, arany főkötővel, zöld szemmel, kék hajjal, kecses, különös mozdulattal. Alul pedig: „Ezt a képet

Balog Kata írta.”

4

Gárdonyi keze is ily gyermekes ákombákomokat pingált. Néha a lombokat festette aranyosra s az eget zöldre, néha megfordítva, áprilisi szeszéllyel. Színeit a cserépkanták kékjéről, a falusi házak cifráiról, a búza sárgájáról csente. Mindig meghitt és gyengéd, szemérmes és tiszta. Munkái magyar eklogák és idillek. Költészete a népmeséből, a népdalból lelkezett. Egy ideges ember végigrezgette magán népmeséink, népdalaink hangulatát. Ma, a régi naturalizmus csődje után már tudjuk, hogy a természetet nem lehet azon nyersen beállítani a könyvbe, mert az az érdekes, amit mi veszünk észre rajta s a népmesét, a népdalt sem lehet „átvenni”, „utánozni”, mert az a költészet, amit belelátunk, beleérezünk. Őhózzá is kerülő úton jutott a népmese, a népdal, a vidéki városon keresztül, mely magába hasonítja, és anélkül hogy tudná, vérében őrzi. Az ő népmeséje már bonyolult, fáradt, nem Jókai keletiesen csillogó, dúsan patakzó népmeséje, s az ő népdala is egy XX. századbeli ember sokszólamú zenéje, nem Petőfi ősi népdala. A nagyvárosi költészethez, melyet a legújabb nemzedék fejlesztett ki, átmenetet alkotnak regényei és versei, melyek nem népiesek a szó régi értelmében s nem városiasak a szó mai értelmében.

5

Mindenekelőtt az írás szeplőtlen művésze, akár francia rokona (kit nyilván nem is ismert), Jules Renard.

Renard eddig kiadatlan naplójában olvassuk az alábbi följegyzést:

– Annyi nagy író van, aki nem tud írni. Én a legnagyobb kis író szeretnék lenni.

Ez a gőgös szerénység, a betű föltétlen tisztelete lakozott Gárdonyiban. És nagy író volt a kicsinyek között s nagy író marad a nagyok között is.

A Pesti Hírlap Emlékkönyve, 1928

Szerb Antal: Gárdonyi Géza

Gárdonyi Géza konzervativizmusa ment minden politikától, csak szellemi hagyományőrzést jelent, azt, hogy Gárdonyi szervesen nőtt ki a klasszicizmus gyökereiből, és annak mintegy a polgári teljese. Nem is volt hivatalos költő, újaktól és régiektől egyaránt elzárkózva élt egei remeteségében, és csak halála után ment át írói értéke a köztudatba.

Míg Herczeg a polgári irodalomnak felfelé, a nemesség felé fordult arcát mutatta, és stílusideálja az elegancia, Gárdonyi a polgárság lefelé fordult írója, és ideálja a tisztaság és egyszerűség. Legfőbb témája a falu. A falu nem optimista és nem pesszimista beállításban, nem a népszínmű selyembe-bársonyba öltözött díszparasztjai, nem is Tolnai Lajos vagy Móricz Zsigmond sötét népe, hanem valami a középben, talán az igazság. Tulajdonképpen nem is a paraszt érdekli az emberkerülő Gárdonyit, hanem maga a falu: a házak, az állatok, a bogarak és főképp a gyermekek. A szív írója; különösen ha állatokról vagy gyermekekről van szó, talál csodálatosan meleg, bensőséges hangokat:

*Mikor a földön leány születik,
egy fiúcska álmában mosolyog.*

mondja egyik verse.

Fiatal korában ő sem volt ment a kor szélsőséges népieskedésétől, a publikum szájaíze szerint írta a rendkívül népszerű Göre Gábor-könyveket, melyeket később szégyellte. Később regényei már polgári miliőben játszódtak – de itt nem mozog biztosan, legjobban a faluról városba szakadt ember szomorú sorsa, elhervadása sikerül neki, mint *Az öreg tekintetesben*.

Falupártisága alakítja ki magyarság-látását, mely főképp történelmi regényeiben domborodik ki. A falusi embert tartja a magyarság egyedüli megtestesítőjének, és a történelemben, még a hunok történetébe is, parasztokat vetít vissza, mint ahogy Herczeg az Árpád-kort dzsentrikkel népesítette be. A magyar fajta legjellemzőbb tulajdonságát abban a szemérmességben, zárkózottságban látja, mely neki is, stílusának is legfőbb tulajdonsága. Rövid mondatai mindig mintha elhallgatnának valamit, az olvasó szinte nehezen lélegzik, és a könyv végére érve, még mindegyre vár. Valami elnyomott van benne, maga is „kövek alatt nőtt dű”-nek mondja magát.

Népismerete, vallásos, istenkereső természete, kolostorba vonzódó zárkózottsága tökéletes művészi formát talált ki legjobb művében, az *Isten rabjaiban*. A magyar középkor életének ez az áhítatos csöndű megelevenítése a legjobb magyar történelmi regény, ha az értéket a korrajzi hűség és az ábrázolás plaszticitása szempontjából mérjük.

Stílusa koncentrált népiességgel az Arany-hagyomány legjobb folytatója. Nyelve mintaszerű magyar nyelv, melyet éppoly tudatos nyelvészkedéssel tisztít meg, mint Arany János. A magyar élet, magyar karakter részletmegfigyeléseit is Arany János virtuozitásával műveli. Ő is azok közé tartozik, akiknek művében a magyar föld sajátosságai mintegy múzeumszerűen megőrződnek.

Petőfi Sándor: Forradalom

Haloványul a gyáva szavamra... dalom
Viharodnak előjele, forradalom!

Szomorúk az idők, a napok feketék,
Odahagytak atyáid, o nemzet, o nép!

Csak azért szakítád le bilincseidet,
Hogy újabb nehezebb vas eméssze kezed.

Födi még beteg arcod az egykori por,
S ime sorsod ujonnan a porba tipor.

Nem a sors, nem a sors, de saját fiaid
Akaratja, mi újra lealacsonyít.

Ez a véték amily cudar és iszonyú,
Iszonyúbb legyen érte az égi boszú!

Lealázod-e, oh haza, szent fejedet?
Piszok űlje a hír koszorúja helyett?

Mielőtt az erőszak igába fogat,
Kaszabold le, hazám, nyakadat te magad.

Tegye láncra a zsarnok a holttetemet,
Diadalma legyen temetői menet.

Hol élésnek, a domb neki trónja legyen
S gyakoroljon erőt siri féргеiden!

De te, oh haza, nem hagyod el magadat,
Haragod tüze arcaidon kigyuladt,

Kezed ott van a kardon, a markolaton...
Ki fog élni, ha nem te, dicsőn szabadon?

Szaporán ide, kedvesem, ajkaidat,
S te fiú, szaporán ide a poharat!

Mire elfogy a bor, mire csattan a csók,
Jeladásra emelhetik a lobogót.

Haloványul a gyáva szavamra... dalom
Viharodnak előjele, forradalom!

Pest, 1848. augusztus

Ady Endre: Háborog a sír

Háborog az ezeréves sír,
Hunnia, ez a sóhaj-bánya,
Háborog és bús halottjait
Kihányja.

Millió fehér csont meséli,
Mit tettek a párducos ősök,
Hogy itt mennyi kín, bú, mennyi vér
Esőzött.

Ebben a szomorú országban
Minden tisztos gondolat: átok
S hulljon véresen, bűnös urak,
Reátok.

Vakuljatok meg, ne lássátok
A bosszút és a temetőket,
A Dávid szent parittyáival
Jövőket.

Szolgasereget, udvarnépet,
Gyűjtsetek koncra, úri hitben.
Kit ámítottok, az sincs veletek:
Az Isten.

Az Isten, akihez szegődtök
S a levegő: bosszúra válhat.
Sorsotok: epe, vad gyűlölet,
Utálat.

Óra ütött, betelt a mérték,
Most kezdjük az új ezer évet:
Grófok, latrok, már tátong a sír
Felétek.

1907

Weöres Sándor: Mi van a héj alatt?

Örök sötétség tapad a felszín belső felére.
Ez a fordított világ,
ez a pokol. Egyforma az éje,
mindene kő-szerű, lobogástalan, fekete láng.

Ez a pokol: belőle hajlik ki az élet,
a hánytorgó, e nyugalomból! Göröngy, fű, ember, állat,

belőle fakad mind, mely sebet és csókot cserélget,
a pokolból, mind, valahányon a fény elárad!

Mindennek külső és belső íve –
melyik a visszája, melyik a színe?
van-e harmadik ív: árny nélküli fény?

Rögtől szívig, minden dalol;
nem ésszel, lényével válaszol,
mint egy nő, vagy egy költemény.

Weöres Sándor: A galagonya

Őszi éjjel
izzik a galagonya
izzik a galagonya
    ruhája.
    Zúg a tüske,
szél szalad ide-oda,
reszket a galagonya
    magába.
    Hogyha a Hold rá
    fátylat ereszt:
    lánnyá válik,
    sírni kezd.
Őszi éjjel
izzik a galagonya
izzik a galagonya
    ruhája.

A pipa

Élt régesrég Kínában egy ember, akit börtönbe csuktak, mert pipát lopott. Egy nap a tolvaj megszólította börtönőrét, és a markába nyomott egy almamagot. Nem közönséges almamag az, úgymond, hanem olyan, amely aranyalmafa terem. De csak annak hoz aranyalmagyümölcsöt a felnőtt fa, aki még sohasem hazudott. Őneki, a tolvajnak, csak közönséges almákat teremne, ezért inkább felajánlja a becsületes börtönőrnek. A becsületes börtönőr elvette a magot, majd eszébe jutott, hogy ő bizony rendszeresen megdézsmálja a rabok ételét, így hát tovább kínálta a szerzeményt a kiváló börtönparancsnoknak. A kiváló börtönparancsnok megörült az ajándéknak, majd eszébe ötlött, hogy ő leginkább azzal a pénzzel gyarapítja vagyonát, amit lecsíp a börtönőrök zsoldjából, ezért átadta az almamagot a nagytiszteletű miniszternek. A nagytiszteletű miniszter kellemes érzésekkel vette át az ajándékot, majd ráébredt, hogy ő a legnagyobb fosztogatója az államkincstárnak, és átnyújtotta a magot a felséges császárnak. A felséges császár meghatottan vette át minisztere figyelmességének legújabb jelét, majd eszébe jutott, hogy bizony hiú és önös érdekeit követve már nem egyszer romba döntötte az országát és számtalan alattvalója életét könyörtelenül feláldozta. Nem tudván, mit kezdjen az ajándékkal, végül magához rendelte a tolvajt és visszaadta neki a magot. – Hogyan? – kérdezte a tolvaj. – Ti itt mind szemérmetlenül loptok-csaltok, kifosztjátok az országot, megnyomorítjátok honfitársaitokat,

szörnyűbbnél szörnyűbb bűnök súlya nyomja a lelketeket, és szabadon jártok-keltek, engem pedig, aki elcsentem egy pipát, börtönbe csuktok? – Elszégyellte magát erre a császár, és szabadon engedte a tolvajt.

Ballai László: Bem apó Erdélyországban

– részlet –

VIII.

Azon a hegyes-völgyes, erdőkkel tarkított tájon, amelyen a Sztrigy a Marosba ömlik, Piskinéll állt egy híd. Nem volt ennek a hídnak kilenclyukú lábazata, sem a hídpályát magasba emelő láncszerkezete, még csak kőből sem volt. Olyan közönséges fahíd volt ez, mint amilyen akárhány is akad Erdélyországban. Mégis az 1849. február 9-i piski csatát követően aligha volt ennél híresebb híd az Óperenciás tengeren innen és az üveghegyen túl.

Az ütközet előtt a hídtól balra táboroztak Kemény Farkas alezredes pihent, harcra kész honvédjei. Ők nem vettek részt a legutóbbi harcokban, amelyekben Bem apó megsebesült. A parancsörtsztként előre száguldó Bethlen Gergely tanácsára Kemény Farkas már igen előnyösen állította fel serege zömét a híd mögött húzódó fás-bokros térségen. Szászváros felől Czetz János vezetésével a helységbe érkezett a kimerült honvédsereg. Amikor maroknyi utóvédje élén Bem apó is feltűnt a dombgerincen, az alezredes rögvést elébe rúgtatott. Az ősz vezér jobb karja fel volt kötve.

– Ez itt már Piski, tábornok úr – mondta Czetz János.

– Ennek a falunak a nevét hamarosan megismeri a történelem – bólintott Bem apó.

– Az ott Kemény Farkas dandárja a híd mögötti füzes és cserjés erdőben. A gyalogság és a lovasság egyaránt fedezve van.

A közelükben lovagoló himlőhelyes arcú kapitány, elkapva Czetz János szavainak foszlányait örömmel mutatott rá a Kemény-dandár előőrseire:

– Ott vannak a mieink!

A tisztek és a honvédek ajkáról örömkialtás zendült fel:

– Hurrál! Erősítés.

– Az éppen olvadásnak indult Sztrigy nagy jégtorlaszai pedig lehetlenné teszik, hogy az ellenség másutt áthidalja a folyót, vagy éppen átúsztasson rajta – magyarázta Cetz János.

– Kemény Farkas – mérgeződött Bem apó. – A parancs szerint már Szászvárosban csatlakoznia kellett volna hozzám.

Az ősz vezér megborzongott.

– Jól van, tábornok úr? – érdeklődött az alezredes.

– Hívassanak orvost!

Ekkor Kemény Farkas az őrség tisztelgése közepette átrúgattott a piski hídon, és Bem apó elébe sietett. Lováról leugorva feszes vigyázzba vágta magát, úgy jelentkezett.

– Hol volt ön az utóbbi ütközet alatt? – kérdezte mérgesen Bem apó.

– Jelentem, itt.

– Itt, de hát mit keresett ön itt?

– A menekülő magyar polgárok szekereitől mozdulni sem lehetett a dévai országúton. Egy nap is beletelt, mire megtisztítottam az utat a civilektől.

– Már megint ezek a civilek. Értük vívjuk a háborút, és ők akadályozzák a hadmozdulatainkat.

A tábori orvos fejét csóválva vizsgálgatta Bem apó elroncsolt ujját.

– Tábornok úr, a tudomány mai állása szerint alig hiszem, hogy...

– Vágja le! – vetette oda az ősz vezér.

– Talán mégis megpróbálhatnánk két pálcika közé sínbe rakni.

– Kísérletezésre nincs idő. Vágja le!

– De nincsen semmiféle csillapítószerem.

– Vágja le!

Bem apónak arcizma sem rándult a műtét közben. Amikor friss kötéssel a kezén tisztjei elébe lépett, azok a legnagyobb sajnálkozásuknak adtak hangot, különösen a himlőhelyes arcú kapitány.

– Minő komédia! – háritotta el az együttérzést az ősz vezér. – Egy haszontalan ujjammal kevesebb van.

Ezután megszemlélte a csapatok felállítását.

– A tüzéséget a bal parti magaslatokról kissé hozzák lejjebb, hogy be tudják lőni az egész hidat. A gyalogság is előrébb húzódhat a part menti füzesek védelmében.

– Igenis – mondta Kemény Farkas.

– Az ellenség feltartóztatásának nem csekély munkája most önre hárul, Kemény alezredes. Csak arra vigyázzanak, hogy az ellenség ki ne vesse önöket ebből az állásból. Ha a híd elveszett, Erdély is odaveszett. Én hamarosan érkezem az erősítéssel. Addig is, alezredes úr, átadom önnek a parancsnokságot.

Azzal Bem apó a rá jellemző nyugalommal továbblovagolt Dévára, nyomában Cetz

alezredessel és az utóbbi harcokban kiéhezett és elfáradt ezerkétszáz honvéddel.

– Mi volt ez? – kérdezte a himlőhelyes arcú kapitány.

– Két és fél hét pokol – felelte egy hadnagy.

– Ki hallott még olyat, hogy visszavonulunk, de állandóan csatát vívunk a túlerejű ellenséggel?

– Csoda, hogy élünk.

– Hogy mi volt ez, kapitány úr? – csattant fel Czetz János visszalovagolva a békétlenkedő tiszthez. – Hát bizony nem egy biliárdparti volt, amelyet a tiszt kaszinóban vívtak meg pisztolyként durrogó, de lőporfüst helyett édes habot eregető pezsgős üvegek ütegei között. Így végződött, kérem, ez a háborúk történetében példátlanul álló visszavonulás, amely csak a katonák bizalma, lankadatlan kitartása, rettenthetetlensége és az agg vezér lángesze miatt lehetett eredményes.

– Eredményes? Itt állunk megtépázva, kivérezve, kiéhezve, agyonhajszolt lovakkal, hiányos felszereléssel.

– Lehet, hogy megtépázva, kivérezve, kiéhezve, de itt állunk, és nem a föld alatt fekszünk. És itt áll a sereg is, megtépázva, de áll. És az ellenségnek legalább akkora, ha nem nagyobb veszteségeket okoztunk, mint aminő bennünket ért. Lehet, hogy keserves helyzetünk ellenére ez lesz az egész hadjárat legfényesebb és legszonyosabb epizódja, mert ez olyan vitézeket és hadvezéreket nevelt, akik később becsületére válnak mesterüknek. Persze csak ha azzá akarnak válni, kapitány úr. Tehát mindenki, aki részt vett ebben a hadműveletben, haláláig büszkén emlékezhet erre.

– De miért nem tértünk ki a túlerejű ellenség elől?

– Végig az ellenség belső vonalán visszahúzódva, főseregére csapásokat mérve működtünk és meggátoltuk, hogy a császáriak Temesvár és Szeben között összeköttetést létesítsenek, vagy hogy átkaroló hadmozdulatot hajtsanak végre ellenünk. Így végül mi erősíthetjük meg előbb csapatainkat, míg az ellenség meggyengítve áll a döntő csata előtt. Fényesen bebizonyosodott tehát, hogy Bem tábornok nemcsak a győzelmet tudja kihasználni, hanem a vereségeket is ki tudja egyenlíteni, egyszóval, hogy Bem tábornok hadvezéri géniusz.

Bem apó legyőzte a fájdalmat, amelyet ujja csonkolása közben érzett, de nem győzhette le a seblázat, amely végül Déván ágynak szögezte. A csata előtt való nap Kemény Farkas futárt küldött hozzá, azt üzenve, hogy az ellenség túlereje ellen nem tarthatja magát sokáig. Az ősz vezér mindjárt magához hívatta Czetz alezredest és megmutatta neki Kemény Farkas drámai jelentését.

– Menjen és tegye meg, amit tehet – mondta az ősz vezér és hangján átremegett az a fájdalom, amelyet egyfelől Erdélyország sorsa, másfelől amiatt érzett, hogy ő maga egyelőre nem szállhat csatába. – Ha a híd elveszett, Erdély is odavan.

Czetz János e szavak fájdalmas csengését hallva egy csapásra a vállán érezte a magyar hazáért való felelősség súlyát, amelyet Bem apó, a lengyel tábornok törhetetlen kitartással és önfeláldozással hónapok óta zokszó nélkül hordozott.

Az ősz vezér szobájából kilépve elkiáltotta magát:

– Ide hozzám, aki halni is kész Erdélyországért!

Hát rögvest ott termett előtte a kicsi székely.

– Halni is, élni is, édes hazámért mindenre kész vagyok! – kiáltotta.

Az alezredes bizakodni kezdett e hirtelen kelt lelkesedéstől. Ő is és a kicsi székely is lángszavakkal toborozták a honvédeket a haza megmentésére. Ámde a lovasok és a gyalogosok egyaránt olyannyira kimerültek a hosszas menetelés és a sok nélkülözés következtében, hogy még egy gyalogos zászlóalj, egy lovas századot és egy tüzér üteget is alig lehetett összeszedni.

– Hanem egyet se búsuljon, alezredes úr – vigasztalta Czetz Jánost a kicsi székely. – Ha nagy lesz a baj, a gyémántszőrű paripa nem hagy bennünket cserben.

– Derék legény vagy, fiam – mondta Czetz János, azzal a Kemény-dandár segítségére indultak. Szentandrásan Czetz már azt a hírt kapta, hogy az ellenséget tüzérésgünk ügyessége és a 11. zászlóalj hősiessége megállította, s újra kiinduló állomásába kényszerítette vissza a híddal szemközt. Az alezredes egyszersmind arról is tudomást szerzett, hogy Kemény csapatai szintén kimerültek, és aligha tarthatják magukat sokáig. Kiviláglott az is, hogy a császáriak erőszakos felderítése alatt a román felkelők a Maros jobb partján felvonultak, és onnan fenyegetik csapatainkat.

Czetz János tehát lovasságával és egy fél üteggel megállt Szentandrásan, s egy pár székely szakaszt két ágyúval Dédács felé rendelt Kemény Farkas balszárnyának védelmére.

– A te gyémántszőrű paripád legyen veletek, fiam – búcsúzott az alezredes a kicsi székelytől, aki a kikülönített oszlopba került.

– Az nem az én gyémántszőrű paripám, alezredes úr, hanem mindnyájunké, akik hiszünk benne.

– Éljen Bem apó! – mennydörögték a honvédek.

– Éljen Bem tábornok! – kiáltották kellő illemmel a tisztek.

– Irány a híd! – kiáltotta a kicsi székely. – Átvonulunk rajta, és megtartjuk. Ha a híd elveszett, Erdélyország is elveszett!

– Mit csináltok, az istenért! Vissza! – parancsolta az őrmester.

– Ennél jobban nem védelmezhetjük Kemény Farkas balszárnyát, minthogy mi kerüljük meg azt az ellenség helyett.

Azzal a székely honvédek átmasíroztak Szentandrásan és rendületlenül törtek a piski híd felé.

– Ne féljete! – bízatta bajtársait a kicsi székely. – Látom a gyémántparipát. Mi vagyunk a gyémántregiment. Egy fergeteges rohammal elsöpörjük a fekete király egész hadseregét. Előre! Éljen a haza!

– Inkább a kicsi királylányról meséljél – mondta János.

– Úgy van. Milyen volt a ruhája? – kérdezte Sándor.

– Tűz volt a ruhája, tűz a tekintete, tűz a tapintása – így a kicsi székely.

– Hát az én Terusomnak is tűz a tapintása, de a többi nem tűz – jegyezte meg Sándor.

A többiek felnevettek.

– Nevessetek csak – korholta őket a kicsi székely. – Van-e köztetek olyan, aki ne tréfálgodott volna a kútnál vagy a pataknál a falusi lányokkal?

– Már hogy volna?

– De el tud-e közületek valaki is képzelni olyan gyönyörű nőt, aki a pillantásával az ezüst-, az arany- és a gyémántparipa lovasát rabul ejti?

– Az én Terusom még az ördögöt is magába bolondítaná.

– Az ördögöt könnyű. De az embert? Hát nézett fel közületek valaki is a sok égi csillagra? Mert az mind egy-egy gyönyörű nő tekintete. És a csillag maga a tűz. Ha percekig nézed, forogni kezd veled a világ, és te is elhamvadsz benne. Hát ilyen szép volt a vörös király lánya.

A híd előtt heves ellenséges tűz zúdult a székely honvédekre.

– Erdélyország nem veszhet oda! – harsogták.

– Vissza! – kiáltotta az őrmester. – Fedezékbe.

– Inkább álljon a csapat élére, őrmester úr! – kiáltotta a kicsi székely, azzal rátette a lábát a hídra.

Puchner tábornok Pádról távcsövével pásztázta a magyar csapatmozgásokat.

– Látja? – magyarázta a mellette álló vezérkari őrnagynak. – Ilyen a forradalmi sereg. Már tönkre van verve, már vonul vissza, és még mindig támad. Amíg meg nem semmisítük teljesen, állandó veszélyt jelent. És ez a Bem! Ez mindig az első vonalban, a legnagyobb golyózaporban tartózkodik. És nem tudjuk megölni, nem tudjuk elfogni, pedig akkor széthullana a sereg. Ez nem közönséges rablóvezér. És nemcsak mert halálmegvető bátorságával – amellyel saját katonái harci dühét is szítja – ezer emberrel felér, de remek tüzér és ami a legfőbb, kiváló hadvezér is. Egyszerűen nem azt csinálja, amire számítok. Két és fél hete akadályozza, hogy a rá mért vereségek dacára elérjem stratégiai célomat és egyesüljek a Temesvár felől érkező erősítéssel.

– De most szétzúzzuk a nagy stratégiát – mondta az őrnagy. – A mi tüzérségünk áll az uralgó magaslatokon. Az ellenséges gyalogság a folyóparti füzesekben is kiváló célpont. Az általános támadásunk hatására úgy szóródik majd szét ez a forradalmi sereg, mint a gyaluforgács. Ha a piski hidat elfoglaljuk, miénk Erdély.

– Minden ütegnek: tűz!

És egymás után felbömbölt az osztrák hadsereg mind a huszonnégy ágyúja. A lövedékek süvítve, vijjogva osztották a halált a honvédtáborban. A császári tüzéreknek sikerült két magyar ágyút is leszerelniük. Kemény Farkas kénytelen volt hátrább rendelni a tüzérségét. Az osztrákok előbbre tolták ütegeiket a hídroz, él-zászlóaljuk pedig szuronyrohamra indult.

– Látja, altábornagy úr, a mieink feljutottak a hídra – ujjongott az osztrák őrnagy. – Leszorítják onnan a lázadókat, akiknek kezdenek felbomlani a sorai. Már a lovasságunk egy része is átjutott a folyó túloldalára.

– De a magyarok keményen védekeznek. A mieink is nagyon sok embert veszítettek.

– Nemsokára a tüzérségünk is átkelhet, akkor aztán teljesen szétkergetjük ezt a csürhét.

A hídon elkeseredett tusa folyt az egymásba kavarodó csapatok közt. A honvédek emberfeletti erőfeszítéssel igyekeztek megállítani a császáriak rohamát, de mind többükkel végzett a szurony vagy a golyó.

– Szedjétek fel a híd deszkáit, hogy ne vontathassák át az ágyúikat! – kiáltotta a kicsi székely. Ebben a pillanatban ott termett előtte a gyémántszőrű paripa.

– Pattanj a hátamra, kis gazdám, és megnyerjük ezt a csatát – nyihogta.

– És a kicsi apó?

– Ő még távol van a harctértől. De a haja szála sem fog meggömbülni.

– Megígéred?

– Hulljon ki a gyémántszőröm, ha nem így lesz.

– Bizony, annak az őrmester igen megörülne. Ő aztán összegyűjtené mind egy szálig, és megcsinálná belőle a szerencséjét.

A gyémántszőrű paripa felhorkant.

– Neked nem őrmesterekkel kell tárgyalnod, kis gazdám, hanem királyokkal. Pattanj már a hátamra, mert késő lesz!

A kicsi székely felült a gyémántszőrű paripára. Az néhány szökelléssel eltávolodott a piski hadszíntértől.

– Hová viszel? – kérdezte a kicsi székely. – Hogyan nyerjük meg a csatát, ha ott sem vagyunk?

– A csaták soha nem a fegyveres harcon múlnak – felelte a gyémántszőrű paripa. – Az már csak a végkifejlet.

Oly gyorsan vágattak, hogy a levegőbe emelkedtek és csak szálltak, szálltak az ég magasa felé. A kicsi székely már látta az utat, amelyen két nappal azelőtt Szászvárostól Pádon át a Maros-völgyi Magura utolsó magaslatain a bajtársaival Piski felé menetelt, a helységet, mellette a roppant gyors sodrú Sztrigy folyót, amely kettévágja a völgyet északtól délnek, és a helységtől félórányi távolságra a Marosba ömlik. A Maros menti széles rónát, amelyet vízárkok szeldeltek át meg át, az ott lévő malmokat és majorságokat. Belátta a völgyet körülölelő hegyet, amelynek a Maros felé eső oldala szelíd halmokká oszlik szét, majd a Sztrigy és a dombláncolat közt a Marosba futó hegyi patakon túl Piski felé erdős meredélyé válik. A Sztrigyen keresztül vezető erős, kétlábú fahidat, a folyó jobb partján a tágas, kőből épült vámházat és korcsmát. A híd körüli füzes és cserjés erdőt. Ám oly gyorsan emelkedtek felfelé a gyémántszőrű paripával, hogy hamarosan felhők ölelték körül őket. A kicsi székely már nem látta a hídon zajló ádáz kézitúsát, nem látta a füzesben tolongó gyalogosokat és tüzéseket, sem a katonák fehér hóba kifolyó piros vérét, sem a már végleg megnyugvókat, akik békésen feküdtek iménti ellenségeik mellett. Azután a magasból a kicsi székely már nem hallotta a halálra sebzett lovak sikoltását, sem a lábak dübörgését a hídon, sem az ágyúk bömbölését.

Csönd lett. Tökéletes csönd. Szikrázó gyémántfény ömölt el mindenben.

– Ez itt a világ teteje? – kérdezte a kicsi székely.

– Nem – szólt ünnepélyesen a gyémántszőrű paripa. – A lelked belseje. Csak az lehet győztes,

akinek a lelkében nyugalom van és fény.

- És a gyémántkantár?
- Fabatkát sem ér a sötét gazemberek kezében.
- Akkor legyőzhetem a fekete királyt?
- Már le is győzted.

Ekkor a gyémántszőrű paripa elillant, a gyémántfény pedig a hó vakító fehérségének adott helyet, és a kicsi székely ismét ott találta magát a piski csata forgatagában. A híd, amely negyedszer cserélt gazdát az ütközet során, most megint az osztrákok kezén volt. A csatát immár személyesen vezénylő Bem apónak, Czetz Jánosnak és Bethlen Gergely ezredesnek nem kevés erőfeszítésébe tellett, hogy lovas kordonnal meggátolják az osztrák általános támadástól megszalasztott magyar sereg teljes szétzúllását, és újra rendezzék a csapatokat.

- Vissza kell foglalni a hidat – rendelkezett Bem apó.
- De ki rohamozza meg? – kérdezte Czetz János. – Az osztrákok erős ágyúfedezettel védik.
- Óh, a székelyek, az én fiatal székelyeim majd elvégzik.

Ekkor lassanként elnémultak az osztrák ütegek. Bem apó néhány percig feszülten figyelt, majd arcán a lázrózsák örömpírrá változtak, és így szólt csillogó szemekkel:

– Az ellenségnek elfogyott a lőszere. Szuronyroham minden vonalon! Előre, fiaim! – kiáltotta Bem apó.

– Éljen Bem apó! Éljen a szabadság! Éljen a haza! – kiáltották teli torokkal a honvédek, élükön a kicsi székellyel. Mint felbőszült bikák száguldottak át a hídon, és aki szembeszegült velük, azt felnyársalták. De miután a vámházban egy egész szakasz ellenséges gyalogost felkoncoltak, nem is nagyon maradt, aki ellenállt volna nekik. Az osztrákok futottak, amerre láttak – márpedig láttak, mert csak úgy lángoltak az általuk felgyújtott városok – és nem volt, aki újra rendezte volna a soraikat, mert a leggyorsabban báró Puchner Antal császári és királyi altábornagy iszkolt. Bem apó Piskinéi erdélyi hadjárata legfényesebb győzelmét aratta.

Dull Ernő: Mese a Kádár-korról

Hol volt, hol nem volt.
Szép volt.
Vagy mégsem?
Volt. Vagy van még?

Jean de La Fontaine: A felfuvalkodott béka

Egy ökröt lát a béka s szép,
nagy testét irigyen csodálja.
És ő, ki csak kicsi, egy tyúktojásnyi ép,
jól felfuvalkodik, dagad, feszül a hája,
hogyan oly ökörnyi nagy legyen. „Tudom –
szól –, most se kell sok, nézd, hugom,
elég-e mondd? no még! s most nézd, elég-e, kérlek?”
– „Még nem.” – „Hát most talán?” – „Most sem.”
– „Hát nincs szemed?”
– „Meg sem közelítéd.” S a pöttömtestü féreg
Addig dagad, míg szétreped.

Sok ilyen ostoba teremt itt zűrzavart:
a kispolgár kastélyt épített, mint a herceg,
kis herceg nagykövettel henceg
s a márki apródot szalajt.

Radnóti Miklós fordítása

Húrok

Ballai László: 90 éve született Melis György

Némely operaénekes a legelképezhetőbb bravúrra is képes a nagyon magas vagy nagyon mély hangok kiéneklése, a legato vagy a melizma terén, de ha hirtelen meghalljuk őket a rádióban, meg kell nézni a műsort, ki is énekel. És akkor felmerül a kérdés, az-e az igazi művész, akit rögtön

felismerünk jellegzetes hangjáról, vagy az aki technikailag tökéletes?

Melis Györgynél a jellegzetes orgánum a legbrilliansabb énekművészettel párosult. Őhozzá hasonlítok minden Figarót, Don Pasqualét, Gianni Schicchit, Papagénót, és bizony mindeddig a legnagyobb világsztárok között sem akadt senki, aki nála csodálatosabban és humorosabban énekelt volna el e szerepek bármelyikét. Énekművészetét páratlan színjátszó képességeivel teljesítette ki. Azt hiszem színészkarakteréhez a buffo szerepek álltak a legközelebb, de olyan drámai jellemeket is felejthetetlenül játszott el, mint Scarpia, Escamillo, Jágó, Tiborc vagy a Kékszakállú. Egy-egy korábban még nem hallott Melis-felvétel mindig nagy örömmel tölt el, és felvillanyoz. Melis György a New York-i Metropolitan deszkáin is megállta volna a helyét, sőt, azt hiszem inkább azoknak a nemzetközi hírvénekeseknek kellett volna kapaszkodniuk, akik vele együtt léphettek volna fel. Biztosan kimehetett volna. De ő itthon maradt, nekünk énekelt és oroszlánrésze volt abban, hogy a Budapesti Operaház nem holmi provinciális zenepódiumként tartotta számon a világot, hanem olyan művészek igyekeztek nálunk vezényelni, mint Lamberto Gardelli és olyan tehetségek vágyainak beteljesülését jelentették az Andrássy úti deszkák, mint Pitti Katalinét vagy Tokody Ilonáét.

„Rengeteget tanultam tőle, mert eljártam az előadásaira – emlékezett Melis Györgyre Tokody Ilona. – De nemcsak a nézőtérről figyeltem a játékát, hanem a kulisszák mögül is, hiszen egy ilyen óriási művésznak még a háta is beszédes. Azt is ellestem például tőle, hogy egy próba előtt, ha csak »markírozza« az ember a szerepét, akkor is kötelező beskálázni. Ha a *Cosí fan tuttè*ban vagy a Falstaffban együtt léptünk föl, olyan férfi állt mellettem a színpadon, akibe akkor és ott bele lehetett szeretni. Óvó szeretettel figyelte a fiatalokat, a *Cosí*ban félreült az áriám alatt, és utána csak annyit jegyzett meg: »no, ez dollárillatú volt«. Igazi jó művész volt, nagy kár, hogy ők egyre gyérülnek. Amíg magyar opera létezik, Melis György legendája örökké élni fog.”

Melis György (Szarvas, 1923. július 2. – Budapest, 2009. november 27.) Kossuth-díjas, háromszoros Liszt Ferenc-díjas, Bartók Béla-Pásztory Ditta-díjas, Kazinczy-díjas magyar bariton operaénekes, Érdemes és Kiváló Művész, a Magyar Állami Operaház mesterművésze szlovák paraszti családból származott, Melis Mihály és Szrnka Judit hetedik gyermekeként született meg. Ötéves korában tanult meg magyarul. Hangját a helyi evangélikus lelkész fedezte fel. A szarvasi evangélikus gimnázium elvégzése után 1943-ban jött fel Budapestre. Először a Műegyetemre járt, majd 1945-től 1951-ig a Zeneakadémián tanult.

1949-ben Tóth Aladár próbaéneklésre hívta Operaházba, amelynek sikere után ösztöndíjat kapott. Bizet *Carmen*jében Morales szerepében mutatkozott be, majd a *Don Pasqualé*ben Malatesta doktort énekelt. Ugyanez évben az Operaház magánénekesé lett.

Az operairodalom csaknem valamennyi jelentős baritonszerepét elénekelt. Ugyanakkor kiváló dalénekes és oratóriumszólista volt. Vendégszerepelőként fellépett Európa minden nagy színpadán, és a vastaps Ausztráliában, Mexikóban és az USA-ban is kijutott neki. Legnagyobb külföldi sikereit Mozart *Don Giovanni*jával aratta. A milánói Scalában Marton Évával együtt adta elő a *Kékszakállú herceg várát*.

18 operalemeze és két önálló lemeze jelent meg. 1988-ban saját díjat alapított. A Melis György-émlékplakettet évente adják át a legszebb, legtisztább magyar kiejtésű énekesnek. 1989-ben az Operaház örökös tagja lett. 1991 decemberében ünnepelték kétezredik operai fellépését, a *Cosí fan tuttè*ban.

Ballai László: Köteles dolog-e a „fehér mellény”?

A Kádár-korban még akár a rendszert súlyosan kritizáló könyvek is megjelenhettek, feltéve, ha ott volt mögöttük – Moldova György kifejezésével élve – a „vörös farok”. Vagyis egy olyan utószó, amelyben szerepelt egy – a mű a tartalmával akár a legtávolabbi viszonyban sem álló – Marx-, Engels- vagy Lenin-idézet. A „vörös farok” egy szükséges követelmény volt, mint az ISBN-szám, amelyet általában el sem olvastak, arról – interjúkban vagy könyvismertetőn – soha nem esett szó és semmiképpen nem kárhoztatták érte a szerzőt. Tulajdonképpen említést sem érdemelne, ha nem figyeltem volna fel egy napjainkban egyre gyakoribb jelenségre, amelyet az itt leírtak analógiájára „fehér mellénynek” neveznék.

Nevezetesen a Bartók rádió zenei műsoraiban nem egy interjúalany nyilvánítja ki – a műsor szövegébe semmiképpen nem illeszkedő módon – a három éve fennálló hivatalos ideológia, vagyis a keresztény nemzeti gondolat és az antikommunizmus iránti elkötelezettségét. A „fehér mellény” jelenség sokkal aggasztóbbnak tűnik a „vörös faroknál”, mert míg az utóbbi kötelező volt, és azt az alkotók valójában szégyellték, az előbbit önként és büszkén vállalják. És mint hithű rajongók, egyszerűen indoktrínálják, de legalább is dezinformálják a hallgatót.

2013. július 7-én a *Muzsikuslegendák* című műsorban a tehetségesnek mondott ifjú karmester, Köteles Géza mutatta be Leonard Bernstein-felvételeit. Sosztakovics *VII. Leningrád-szimfóniájából* is elhangzott egy részlet. Meg kell mondjam, hogy én nem szeretem Sosztakovicsot, de a *Leningrád-szimfóniát* nagy alkotásnak tartom. A mű keletkezésének körülményeit is igen jól ismerem, ami fokozza katarzis-élményemet. Elképzelhetetlennek tartottam, hogy valaki e mű kapcsán is magára öltheti a „fehér mellényt”.

Ugyanis Köteles azt állította, hogy a mű végső soron a sztálinizmus borzalmairól szól. Természetesen nem egy Sosztakovics mű kapcsán felmerülhet a Sztálin-ellenesség allúziója, különösen a *VIII. szimfónia* esetében, amelyet be is tiltottak. Ám kétség sem merülhet fel azzal kapcsolatban, hogy a *Leningrád-szimfónia* a Blokád borzalmairól szól. Arról a Blokádéról, amelyben a munkások, miután elvégezték a műszakot, felültek a villamosra, kimentek a frontra, és lehet, hogy soha nem tértek haza. Arról a Blokádéról, amelyben a győzelem egymillió ember életébe került, akik közül rengetegen éhen haltak. Arról a Blokádéról, amelyet személyesen élt meg Sosztakovics, aki lázas tempóban dolgozott a szimfóniáján, hogy be tudja fejezni, mielőtt őt is elérné a vég.

Nem kell túlságosan képzett muzsikusnak lenni ahhoz, hogy a hallgató szívszorongva rádöbbenjen, hogy a *Leningrád-szimfónia* hangjait az elsőtől az utolsóig a háború diktálta. A háború, az emberiség történetében példátlanul brutális hitleri agresszió, amellyel szemben a legnagyobb zeneszerzőtől a legkisebb diákiig mindenki összefogott Leningrádban – attól függetlenül, hogy milyen sérelmet szenvedett el a kommunizmus során – mert élni akart!

Ballai László: A komolyzenei kormánybiztosság

A magyar kormány 1417/2013 (VII. 10.) határozatának 1. pontja szerint „az egységes komolyzenei koncepció kialakításával és végrehajtásának koordinálásával kapcsolatos összkormányzati feladatok összehangolásának az ellátására 2013. május 15-től 2014. május 31-ig dr. Batta András kormánybiztossá” nevezték ki. A dokumentum így folytatódik:

„2. A kormány a kormánybiztos feladatkörébe utalja az alábbi projektek előkészítését, illetve megvalósításuk irányítását:

a) a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem intézményeihez kapcsolódóan létrehozni kívánt kulturális, művészeti és hangversenyközpont jogi, pénzügyi, intézményi kialakítása;

b) a Koncertközpont és a Zeneakadémia működésének összehangolása;

c) a Liszt Ferenc téri megkezdett, azaz a »Liszt Ferenc Zeneakadémia, az európai felsőfokú zenei oktatás megújuló központja Budapesten« elnevezésű [...] projekthez kapcsolódóan megvalósítani kívánt, a Zeneakadémia eredeti Voit orgonái helyreállításának koordinálása;

d) a Zeneakadémia rezidens zenekarának, az eddigi Concerto Budapest zenekar tulajdonosi-fenntartói helyzetének rendezése;

e) a Marton Éva Nemzetközi Énekverseny előkészítése és megszervezése;

f) a Konzervatóriumok, Zeneakadémiák, a Zeneművészeti Főiskolák Európai Szövetségének (AEC) budapesti közgyűlésének előkészítése és megszervezése.

3. A kormánybiztos a tevékenysége ellátásáért az államtitkári illetménynek megfelelő összegű díjazásra és juttatásokra jogosult.

4. A kormánybiztos a tevékenységéről köteles negyedévente beszámolni a kormánynak.

5. A kormánybiztos tevékenységét négyfős titkárság segíti, amelynek elhelyezéséről a miniszterelnökség gondoskodik. A miniszterelnökség mindenkori engedélyezett belföldi létszáma ezzel a négy fővel meghaladható.”

A kormányhatározat 1. pontjából világosan látszik, hogy ismét visszamenőleges, tehát jogi értelemben törvénytelen jogszabályról van szó. A határozat tartalmából továbbá jól érthető a 3-5. pont.

Nem világos azonban, hogy mit jelent „az egységes komolyzenei koncepció”, annak „kialakításával és végrehajtásával” ki foglalkozik, milyen felhatalmazás alapján és egyáltalán miért? Nem térnek ki a „koncepció”, illetve a „koncepció” szavak gyanús allúzióira, de bátran kijelenthetem a zenész társművészek nevében, hogy az államnak a komolyzenével kapcsolatban kizárólag az alkotók teljes szabadságának a szavatolása és a pénzügyi források biztosítása a feladata.

A 2. pont a-f. alpontjaiban felsorolt feladatok nem csupán nem indokolják az új funkció szükségességét, de egyenesen cáfolják azt. Ugyanis azok eddig a Zeneakadémia rektorának – történetesen Batta Andrásnak – a hatáskörébe tartoztak, és ezen a szinten eddig végrehajthatók voltak. Kivételt képezett persze a Voit orgonák rekonstrukciója, amellyel korábban az orgona-építőmester foglalkozott.

Kapcsolat

Impresszum

Felelős kiadó: Ballai László, 1022 Budapest, Filler u. 78-82.

Felelős szerkesztő: Ballai László

Technológia és design: Vasáros András

ISSN 2063-4285

Elérhetőség

Szerkesztőség: szerkesztoseg@marczius15.hu

Webmester: webmaster@marczius15.hu